

DELOVNI DOKUMENT SLUŽB KOMISIJE

Priporočila Komisije za strateški načrt SKP Slovenije SDW (2020) 394 final

Spremní document

k SPOROČILU KOMISIJE EVROPSKEMU PARLAMENTU, SVETU, EVROPSKEMU EKONOMSKO-SOCIALNEMU ODBORU
IN ODBORU REGIJ

Priporočila za države članice glede njihovih strateških načrtov za skupno kmetijsko politiko
COM (2020) 846

Vsebina

Priporočila Komisije za strateški načrt SKP Slovenije	2
1.1 Spodbujanje pametnega, odpornega in raznolikega kmetijskega sektorja, ki zagotavlja prehransko varnost	3
1.2 Krepitev skrbi za okolje in podnebnih ukrepov ter prispevanje k doseganju ciljev Unije, povezanih z okoljem in podnebjem	3
1.3 Krepitev družbenogospodarskega tkiva podeželskih območij in obravnavanje družbenih vprašanj	4
1.4 Posodobitev sektorja s spodbujanjem in izmenjavo znanja, inovacij in digitalizacije ter spodbujanjem njihove uporabe.....	5
1.5 PRIPOROČILA	6
Analiza kmetijstva in razvoja podeželja v Sloveniji.....	8
2.1 Podpora vzdržnim dohodkom in odpornosti kmetij po vsem ozemlju EU za povečanje prehranske varnosti	9
2.2 Krepitev tržne usmerjenosti in povečanje konkurenčnosti, tudi z večjim poudarkom na raziskavah, tehnologiji in digitalizaciji	10
2.3 Izboljšanje položaja kmetov v vrednostni verigi	11
2.4 Prispevanje k blažitvi podnebnih sprememb in prilagajanju nanje ter k trajnostni energiji	12
2.5 Spodbujanje trajnostnega razvoja in učinkovitega upravljanja naravnih virov, kot so voda, tla in zrak	14
2.6 Prispevanje k varstvu biotske raznovrstnosti, krepitev ekosistemskih storitev ter ohranjanje habitatov in krajine.....	16
2.7 Privabljanje mladih kmetov in spodbujanje razvoja podjetij na podeželskih območjih	18
2.8 Spodbujanje zaposlovanja, rasti, socialne vključenosti in lokalnega razvoja na podeželskih območjih, vključno z biogospodarstvom in trajnostnim gozdarstvom	19
2.9 Izboljšanje odziva kmetijstva EU na potrebe družbe po hrani in zdravju, vključno z zdravo, hranljivo in trajnostno hrano, ter dobrobiti živali	21
2.10 Medsektorski cilj o znanju, inovacijah in digitalizaciji.....	23

1

PRIPOROČILA KOMISIJE ZA STRATEŠKI NAČRT SKP SLOVENIJE

V okviru strukturiranega dialoga za pripravo strateškega načrta skupne kmetijske politike (v nadaljnjem besedilu: SKP) ta dokument vsebuje priporočila za strateški načrt SKP Slovenije. Priporočila temeljijo na analizi stanja, potrebah ter prednostnih nalogah za kmetijstvo in podeželska območja v Sloveniji. Nanašajo se na specifične gospodarske, okoljske in družbene cilje prihodnje SKP ter zlasti na ambicije in specifične cilje strategije „od vil do vilic“ in strategije za biotsko raznovrstnost do leta 2030. Kot je navedeno v strategiji „od vil do vilic“, Komisija Slovenijo poziva, naj v svojem strateškem načrtu SKP izrecno določi nacionalne vrednosti za cilje zelenega dogovora¹ ob upoštevanju svojega posebnega položaja in teh priporočil.

¹ To se nanaša na cilje v zvezi z uporabo pesticidov in tveganji zaradi njih, prodajo antimikrobikov, izgubo hranil, površinami, namenjenimi ekološkemu kmetovanju, visokoraznovrstnimi značilnostmi krajine in dostopom do hitrega širokopasovnega interneta.

1.1 Spodbujanje pametnega, odpornega in raznolikega kmetijskega sektorja, ki zagotavlja prehransko varnost

Kmetijski sektor v Sloveniji je sestavljen iz zelo velikega deleža malih, delno samooskrbnih in komercialnih kmetij manjšega obsega ter ima enega najnižjih dohodkov iz kmetijstva v EU. Glavni razlog za to so geološke in druge naravne razmere, ki pomenijo dodatne stroške in izpad dohodka pri kmetijski proizvodnji na približno treh četrtinah kmetijskih zemljišč. Struktura slovenskega kmetijskega sektorja je delno odvisna tudi od gospodarskega razvoja Slovenije v zadnjih desetletjih, saj obstajajo možnosti za zaposlitev z nizkim plačilom zunaj kmetijstva. Nizek dohodek iz kmetijstva je posledica tudi zmerne factorske produktivnosti (ki je nekoliko pod povprečjem EU) in majhne pogajalske moči kmetov v prehranski verigi kljub priznani tradiciji sodelovanja v več sektorjih. Poleg tega ima Slovenija eno najnižjih ravni vertikalnega in horizontalnega povezovanja v okviru agroživilske verige v EU.

Poleg neugodne strukture kmetij in majhne pogajalske moči kmetov preoblikovanje kmetijskega sektorja v pameten, odporen in raznolik sektor, sposoben zagotavljati prehransko varnost, ovirajo številni dejavniki. Ti vključujejo omejen dostop do financiranja za male kmetije in do dolgoročnega financiranja, omejen dostop do svetovanja, prilagojenega povečani konkurenci, digitalizacijo, potrebo po tržni usmerjenosti kmetijstva in celotnega gospodarstva ter nestabilnost dohodka v zvezi s proizvodnjo, prizadeto zaradi slabih vremenskih razmer.

1.2 Krepitev skrbi za okolje in podnebnih ukrepov ter prispevanje k doseganju ciljev Unije, povezanih z okoljem in podnebjem

Biotska raznovrstnost se izrazito zmanjšuje. To je izraženo v indeksu ptic kmetijske krajine, ki je pod povprečjem EU, in v „neugodnem – slabem“ stanju ohranjenosti polovice travniških habitatov. Obstaja tveganje, da bo zaradi omejenega obsega kmetijskih površin, ki jih zaznamujejo značilnosti krajine, nastala škoda za zdravje ekosistemov in povezljivost med habitatami. Zaradi vsega tega je potrebno boljše upravljanje kmetijskih zemljišč za boljšo zaščito travniških habitatov, tudi v skladu s prednostnim okvirom ukrepanja, in za obrnitev trenda izgube značilnosti krajine. SKP ima s svojimi različnimi instrumenti zelene strukture pomembno vlogo pri tem, glede na to, kako kmetijstvo prispeva k trenutnemu stanju biotske raznovrstnosti v Sloveniji.

Ker vsa vodna telesa še niso dosegla dobrega stanja, pri čemer je ugotovljeno, da je kmetijstvo eno glavnih bremen, obstaja dodatna potreba po krepitvi sinergij med cilji EU v zvezi z vodami (okvirna direktiva o vodah) in izvajanjem instrumentov SKP ter po povečanju njihove učinkovitosti. Upravljanje uporabe dušika je učinkovito, pri čemer je presežek v okviru povprečne vrednosti za EU med letoma 2012 in 2015 kljub medletnim razlikam in nekaterim lokalnim žariščem z znatno preseženo količino dušika. Presežek fosforja pa je veliko večji od povprečja EU in bi ga bilo treba zmanjšati.

Slovenija bi morala za izboljšanje ciljne usmerjenosti in ocene vplivov ukrepov, povezanih z okoljem, vzpostaviti sistem za spremljanje kakovosti tal in prilagoditi sistem za spremljanje kakovosti vode instrumentom, ki se uporabljajo za izboljšanje kakovosti vode. Možne so tudi sinergije s prihodnjo misijo EU v zvezi z zdravjem tal za uskladitev in razširitev dejavnosti v zvezi s tlemi in spremljanja tal.

Slovenija je v zadnjih letih postopno povečala obseg ekološko obdelovanih zemljišč na raven, ki presega povprečje EU. Ker pa je večina kmetijskih zemljišč, za katera so sklenjene pogodbe o ekološkem kmetovanju, podprte s programom razvoja podeželja, namenjena travniščem in ker se ekološko vzrejene živali večinoma prodajo, kot če bi bile vzrejene konvencionalno, ekološka proizvodnja ni ustrezno valorizirana. Z izboljšanjem valorizacije ekoloških proizvodov v celotni vrednostni verigi in nadaljnjo širitvijo na druge kmetijske rastline bi lahko Slovenija še povečala obseg ekološko obdelovanih zemljišč, kar bi imelo številne koristi za okolje in bi zagotovilo poslovne priložnosti za kmete.

Zaradi podnebnih sprememb se pričakuje, da se bodo spremenili padavinski režimi, da bodo vročinski valovi številnejši in daljši ter da bo v obalnih regijah in na celinskem območju pomanjkanje vode. Delež

zemljišč, opremljen z namakalnimi sistemi, pa je zelo omejen. Pričakuje se tudi, da bo izpostavljenost tal ekstremnim vremenskim dogodkom še poslabšala težavo z erozijo prsti, ki že zdaj povzroča največjo letno izgubo tal na hektar v EU.

V zadnjih letih so se v Sloveniji emisije toplogrednih plinov (v nadaljnjem besedilu: TGP) (emisije, ki niso CO₂) iz kmetijstva povečale veliko bolj od povprečja EU. V zadnjem času je bil ugotovljen tudi rahlo naraščajoč trend emisij amoniaka. Glavni vir emisij TGP iz kmetijstva je črvesna fermentacija. To pomeni priložnosti za razvoj podjetij za proizvodnjo bioplina, glavni vir amoniaka pa je ravnanje z gnojem. Slovenija ima enega največjih deležev gozdnih površin v EU, čeprav s precejšnjimi upadi ponora ogljikovega dioksida zaradi staranja in naravnih motenj. To pomeni priložnost za ohranitev in povečanje shranjevanja ogljika. Slovenija bi lahko s plačevanjem ekosistemskih storitev (npr. s pristopi k sekvenciaciji ogljika v kmetijske površine) in izboljšanjem zelo nizke stopnje predelave posekanega lesa v material dodala vrednost gozdnim proizvodom ter ustvarila delovna mesta na podeželskih območjih.

1.3 Krepitev družbenogospodarskega tkiva podeželskih območij in obravnavanje družbenih vprašanj

Bruto domači proizvod (BDP) na podeželskih območjih Slovenije je precej nižji kot v EU. Ena od treh regij na vmesnih območjih je na podobni ravni razvoja kot podeželska območja, pri čemer je tudi BDP nižji kot na podeželskih območjih v EU. Čeprav podeželska območja zajemajo skoraj tri četrtine slovenskega ozemlja, na njih pa živi 58 % prebivalstva in zagotavljajo 58 % zaposlitev, ustvarijo le 49 % bruto dodane vrednosti v gospodarstvu.

Neugoden gospodarski položaj na podeželskih območjih soobstaja s strukturo kmetij pretežno manjšega obsega v Sloveniji. Ti strukturni izzivi so povezani z dvojnimi vidikom neugodne starostne strukture v kmetijskem sektorju v Sloveniji in hitro starajočim se prebivalstvom na podeželskih območjih.

Podeželsko gospodarstvo torej potrebuje navzgor usmerjeno gospodarsko konvergenco. Spodbujanje naložb je potrebno za nadaljnje izboljšanje potenciala rasti in produktivnosti na podeželskih območjih. Prebivalci na podeželskih območjih in družinski člani na kmetijah potrebujejo številčnejša in boljša delovna mesta. V ta namen mora država razviti obstoječa podjetja in ustvariti zagonska podjetja, skupaj z ustrezno zaščito delavcev v kmetijstvu, zlasti tistih s prekarnimi, sezonskimi in neprijavljenimi zaposlitvami. Kmetje imajo nove gospodarske priložnosti, zlasti v biogospodarstvu in gozdarstvu. Prednosti podeželskih območij vključujejo velik delež zaposlenih, majhen delež brezposelnih in delovno aktivno prebivalstvo.

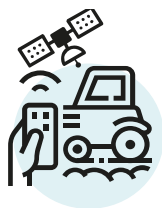
Ker je delež kmetov, mlajših od 35 let, le 4,6 % in ker starostne kategorije kmetov kažejo, da je čedalje več starejših, ostaja starostna struktura v kmetijskem sektorju v Sloveniji še naprej neugodna. Kmetijski sektor torej potrebuje učinkovito generacijsko pomladitev.

Učinkovita generacijska pomladitev je tesno povezana z živahnimi podeželskimi območji. Na teh območjih so torej potrebne ustrezne storitve, kot so otroško varstvo, izobraževalne, zdravstvene in prevozne storitve, ter ustrezna infrastruktura. Olajšanje dostopa do kakovostnih storitev na podeželskih območjih je še posebej pomembno za ženske, ki bi bile posledično lahko bolj zastopane na trgu dela, pri čemer je cilj zmanjšati razlike med spoloma v zaposlovanju. Orodja SKP morajo biti uporabljena v sinergiji z drugimi skladi EU in nacionalnimi skladi za zagotovitev boljših storitev na podeželskih območjih v korist podeželskega prebivalstva.

V SKP po letu 2020 je uveden nov specifični cilj, s katerim bo lahko prispevala k obravnavanju družbenih vprašanj glede splošnega zdravja in hrane, kar je popolnoma v skladu s cilji strategije „od vil do vilic“. Doseganje prehranskih sprememb ljudi v smeri bolj zdrave in bolj trajnostne prehrane je odvisno predvsem od nacionalnih politik in javnih/zasebnih pobud, SKP pa lahko to ukrepanje dopolni z ustreznimi instrumenti, za katere je državam članicam priporočeno, naj jih izberejo v svojih strateških načrtih, kot je podpora organizacijam proizvajalcev za povečanje uživanja sadja in zelenjave. Slovenija se sooča s pomembnimi izzivi pri spodbujanju porabe hrane, ki bo bolj v skladu z nacionalnimi prehranskimi priporočili, torej pri

prehodu na bolj rastlinsko prehrano z manjšo porabo rdečega mesa, večjim uživanjem sadja in zelenjave ter manj zavržene hrane.

Pri uporabi antimikrobikov je kmetijski sektor v Sloveniji eden od najuspešnejših v Evropi. Njegova uporaba antimikrobikov je precej pod povprečjem EU in manjša od vrednosti, določene v strategiji „od vil do vilic“. Kljub temu je treba trajnostno rabo pesticidov precej izboljšati. Nadaljnja prizadevanja se spodbujajo tudi v zvezi z dobrobitjo živali in biološko zaščito na kmetijah, zlasti glede na povečano tveganje afriške prašičje kuge.

1.4 Posodobitev sektorja s spodbujanjem in izmenjavo znanja, inovacij in digitalizacije ter spodbujanjem njihove uporabe

Sistem znanja in inovacij na področju kmetijstva (v nadaljnjem besedilu: AKIS) v Sloveniji se šteje za srednje močnega do močnega ter je nekje na sredi med „razdrobljenim“ in „povezanim“.

V okviru načrtov SKP je možno večje in boljše izkoriščanje podpore EU za izmenjavo znanja, usposabljanje, obveščanje in interaktivne inovacijske projekte. Dobro delujoč AKIS (ki ne zajema le kmetijskega sektorja, temveč tudi vse kmetijske in podeželske dejavnosti v zvezi z njim) bo ključen za strukturiranje pretoka znanja za odziv na vse večje potrebe kmetov po informacijah, zagotavljanje hitrejših inovacij in boljšo valorizacijo obstoječega znanja za doseganje vseh ciljev SKP.

Javna svetovalna služba je že dejavno vključena v pripravo in razširjanje inovacijskih projektov, kar nakazuje pozitiven prehod na podporne storitve za inovacije. Nekaj dela je še potrebnega za prehod na bolj vključujoče svetovalne storitve za izboljšanje povezav med javnimi in zasebnimi svetovalci.

Slovenija se sooča s pomembnimi izzivi v zvezi s povezljivostjo ter digitalnimi znanji in spretnostmi. Kar zadeva povezljivost, je treba izboljšati uvajanje hitrih širokopasovnih povezav, zlasti na podeželskih območjih, da se premosti preostali razkorak med podeželjem in drugimi območji. Digitalna znanja in spretnosti je treba v Sloveniji na splošno izboljšati, zlasti na redko poseljenih in podeželskih območjih, kjer se zdi, da je velik delež prebivalstva izključen iz digitalnih storitev tudi zaradi pomanjkanja nekaterih osnovnih digitalnih znanj in spretnosti.

1.5 PRIPOROČILA

Komisija meni, da mora slovenski strateški načrt SKP za reševanje zgoraj navedenih medsebojno povezanih gospodarskih, okoljskih/podnebnih in družbenih izzivov osredotočiti svoje prednostne naloge in ukrepanje na naslednja vprašanja:

Spodbujanje pametnega, odpornega in raznolikega kmetijskega sektorja, ki zagotavlja prehransko varnost

- **Zmanjševanje neugodne strukture kmetij** z močno krepitvijo sodelovanja med proizvajalci in organizacijami proizvajalcev, povečanjem tržne usmerjenosti proizvodnje in podporo primarnemu sektorju pri zajetju večjega deleža dodane vrednosti v vrednostni verigi s povečanjem raznolikosti proizvodov na proizvode z večjo dodano vrednostjo, kot so ekološki proizvodi.
- **Izboljševanje sposobnosti preživetja kmetij** z izboljšanjem ciljne usmerjenosti in porazdelitve neposrednih plačil, zlasti s posebnim upoštevanjem malih kmetij in delno samooskrbnih kmetij (na primer z uporabo dopolnilne prerazporeditvene dohodkovne podpore za trajnostnost in zmanjšanje plačil) ter območij z naravnimi ali drugimi specifičnimi omejitvami, ter z napredkom v procesu notranje konvergence. Upoštevati je treba tudi druge načine za ohranitev bistvene kmetijske dejavnosti, da se ohranijo naravne značilnosti.
- **Odpravljanje velike finančne vrzeli**, ugotovljene za kmetijstvo in v manjši meri za agroživilski sektor, z ustreznimi instrumenti, vključno z naložbami v zmogljivosti za predelavo kmetijskih proizvodov, **ter podpiranje odpornosti kmetijstva** z izboljšanjem stabilnosti kmetijskih dohodkov, prizadetih zaradi pogostih in hudih ekstremnih vremenskih dogodkov ter izpostavljenosti kmetijske proizvodnje nestanovitnim cenam kmetijskih proizvodov, z razvojem ustreznih orodij za upravljanje tveganj.

Krepitev skrbi za okolje in podnebnih ukrepov ter prispevanje k doseganju ciljev Unije, povezanih z okoljem in podnebjem

- **Izboljševanje stanja biotske raznovrstnosti** zavarovanih habitatov in vrst, tudi divjih opraševalcev, **s spodbujanjem ustreznega upravljanja kmetijskih površin**, s podporo praksam upravljanja, katerih namen je vzdrževati ali obnoviti ugodno stanje ohranjenosti habitatov in vrst ter povečati kmetijske površine z visokoraznovrstnimi značilnostmi krajine, s čimer se prispeva k **cilju zelenega dogovora EU glede minimalne površine z visokoraznovrstnimi značilnostmi krajine**. Nadaljnja krepitev okoljskih in podnebnih zavez, razvitih in podprtih v okviru SKP, z uporabo različnih instrumentov za izboljšanje njihove učinkovitosti in v skladu s potrebami, opredeljenimi v prednostnem okviru ukrepanja.
- **Spodbujanje trajnostnega gospodarjenja z gozdovi** na gozdnih zemljiščih, krepitev večfunkcionalnosti, varstvo gozdov in obnova gozdnih ekosistemov, zlasti po katastrofičnih dogodkih, za doseganje dobrega stanja habitatov in vrst, povezanih z gozdovi, da se okrepijo ekološke storitve in biotska raznovrstnost ter vzpostavi odpornost na grožnje, kot so vplivi podnebnih sprememb na gozdove.
- **Spodbujanje kmetijskih praks, namenjenih izboljševanju upravljanja hranil** (dušik, fosfor, kalij itd.), kot sta zmanjšano in izboljšano gnojenje (tudi s preciznim kmetovanjem) ter ustrezno ravnanje z gnojem, da se zmanjšajo presežki hranil, vključno s fosforjem, in prispeva k **cilju zelenega dogovora EU glede zmanjšanja izgub hranil**. Prilagoditev sistema za spremljanje kakovosti vode instrumentom SKP, ki se uporabljajo za izboljšanje kakovosti vode, da se omogoči popolnejše ocenjevanje njihovih vplivov.
- **Ohranjanje sedanjega trenda ekološke pridelave** ob izboljševanju podpore za spodbujanje nadaljnjega uvajanja metod in praks ekološkega kmetovanja na podlagi izkušenj iz izvajanja sedanje SKP, da se prispeva k **cilju zelenega dogovora EU glede doseganja 25 % kmetijskih površin, namenjenih ekološkemu kmetovanju, v EU**. Za doseganje cilja strategije „od vil do vilic“ glede trajnostnih prehranskih sistemov bo potrebna ustrezna in prilagojena strategija za

povečanje povpraševanja po ekološki hrani in njene ponudbe, k čemur lahko prispeva SKP. To bi moralo vključevati razvoj lokalne ekološke proizvodnje hrane in krepitev struktur prehranske verige ter širjenje inovativnih pristopov in informacij o ekološkem kmetovanju.

- **Povečevanje odpornosti proti podnebnim spremembam** s krepitvijo ukrepov za prilagajanje podnebnim spremembam, da se obravnavajo tveganja suše in toče ter močna erozija prsti, hkrati pa ohrani stanje vodnih virov. Ukrepi bi morali vključevati krepitev zmogljivosti za prilagajanje podnebnim spremembam, podporo praksam za izboljšanje zdravja tal in vzpostavitev sistema za spremljanje kakovosti tal ter naložbe v kmetijske rastline, odporne proti suši, in učinkovitost namakalne infrastrukture.
- **Blažitev sedanjega trenda povečevanja emisij TGP iz kmetijstva** s ciljno usmerjenostjo v glavne vire TGP in krepitvijo dolgoročne zmogljivosti gozdov, da delujejo kot ponori ogljika, zlasti z vlaganjem v ustrezno ohranjanje gozdov in pridobljeni lesni sortiment, pravočasnim ponovnim pogozdovanjem ob upoštevanju pričakovanih podnebnih trendov za ustrezno izbiro vrst ter uvajanjem zmogljivosti za obdelavo lesa.
- **Krepitev prizadevanj za zmanjšanje emisij amoniaka in metana v skladu s strategijo za metan**, zlasti iz živinorejskega sektorja, tudi z izboljšanjem ravnanja z gnojem.

Krepitev družbenogospodarskega tkiva podeželskih območij in obravnavanje družbenih potreb

- **Izboljševanje potenciala za rast na podeželskih območjih** s spodbujanjem razvoja obstoječih podjetij in ustanavljanjem zagonskih podjetij na podeželskih območjih, tudi z razvojem potenciala biogospodarstva in gozdarstva. Pri tem bo pomembno zagotoviti sinergije z drugimi skladi EU in nacionalnimi skladi.
- **Ciljno usmerjanje v učinkovito generacijsko pomladitev** v kmetijskem sektorju z ukrepi, namenjenimi izboljšanju poslovnih in finančnih znanj in spretnosti, dostopu do financiranja ter svetovanju glede prenosa in dedovanja kmetij.
- **Močno prizadevanje za zmanjšanje uporabe kemičnih pesticidov in tveganja zaradi njih**, da se prispeva k zadevnemu cilju zelenega dogovora s spodbujanjem varstva rastlin pred škodljivimi organizmi z nizko uporabo pesticidov in krepitvijo izvajanja integriranega varstva rastlin pred škodljivimi organizmi pri poklicnih uporabnikih.

Spodbujanje in izmenjava znanja, inovacij in digitalizacije v kmetijstvu in na podeželskih območjih ter njihovega prevzemanja

- **Obravnavanje nezadostnih naložb v AKIS ter krepitev njegovega povezovanja in skupne uspešnosti** z zagotavljanjem ustrezne podpore za pospešitev izmenjave znanja, usposabljanja, obveščanja in inovacijskih projektov. To vključuje strukturiranje in krepitev obstoječih povezav med raziskavami, izobraževanjem, svetovanjem in kmetovanjem ter zagotavljanje dostopa do strokovnega svetovanja in inovacijske podpore v vsej kmetijski skupnosti.
- **Pospeševanje sedanjih pobud in sprejemanje novih ukrepov za izboljšanje pokritosti s hitrimi širokopasovnimi povezavami** v skladu s ciljem strategije „od vil do vilic“ glede širokopasovnih povezav, vključno z zmanjševanjem razlik med podeželskimi in mestnimi območji ter podporo krepitvi digitalnih znanj in spretnosti. Pri tem bo pomembno zagotoviti sinergije z drugimi skladi EU in nacionalnimi skladi.

2

ANALIZA KMETIJSTVA IN RAZVOJA PODEŽELJA V SLOVENIJI

Leta 2019 je primarni sektor v Sloveniji ustvaril 2,4 % bruto dodane vrednosti slovenskega gospodarstva. V Sloveniji je 61 % ozemlja pokritega z gozdom, kmetijskih površin pa je 36 %. Zaradi visokih nadmorskih višin in strmin se je na 58 % kmetijskih površin razvil tip kmetovanja, ki temelji na traviščih. Poljedelstvo je pogosto le na ravnih delih države, ki zajemajo 34 % kmetijskih površin. Osnovni naravni viri, ki so glavni predpogoji kmetijske proizvodnje, so različno ohranjeni, pri čemer je voda v boljšem stanju od tal. Tudi biotska raznovrstnost je precej okrnjena. Hkrati se podnebje spreminja ter ogroža kmetijsko proizvodnjo in dohodke.

Podeželska območja pokrivajo skoraj tri četrtine Slovenije in ustvarjajo 49 % bruto dodane vrednosti slovenskega gospodarstva. Kljub nizki ravni bruto domačega proizvoda na prebivalca na podeželskih območjih je bilo podeželskega prebivalstva leta 2019 približno toliko kot leta 2005. Vendar se podeželska območja starajo, pri čemer se število ljudi, starejših od 65 let, zelo hitro povečuje, število ljudi, starih med 15 in 65 let, pa se je precej zmanjšalo. To pomeni velik izziv in zahteva pomladitev prebivalstva. Majhna pokritost s širokopasovnimi povezavami in pomanjkanje poslovnih priložnosti na podeželskih območjih ovirata tak proces pomladitve.

2.1 Podpora vzdržnim dohodkom in odpornosti kmetij po vsem ozemlju EU za povečanje prehranske varnosti

V Sloveniji je kmetijski dohodek na delavca med letoma 2005 in 2019 znašal v povprečju 22 % povprečne plače v celotnem gospodarstvu¹. Kar zadeva razvoj kmetijskega dohodka, se zdi, da vrzel v Sloveniji skozi čas ostaja enaka.

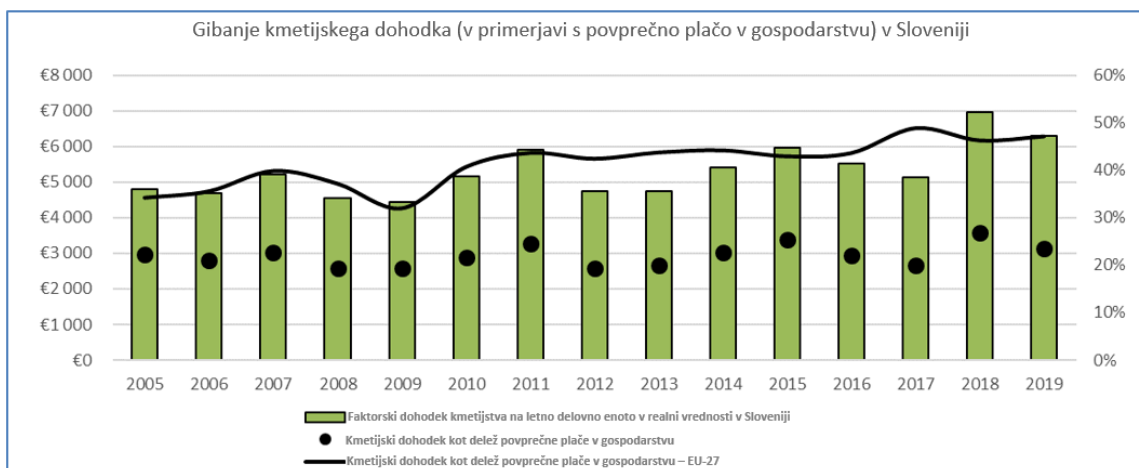
Faktorski dohodek kmetijstva je v Sloveniji od leta 2007 precej stabilen z le redkimi majhnimi vrhovi. Slovenija spada v skupino držav članic z najnižjim faktorskim dohodkom iz kmetijstva². Razlog je veliko število manjših nespecializiranih kmetij, ki proizvajajo pretežno za lastno porabo. Leta 2016 je 57 % kmetij še vedno uporabljalo več kot 50 % končne proizvodnje za lastno porabo³. Številne od teh kmetij imajo tudi druge nekmetijske vire dohodka, kar omogoča preživetje kmetijskih gospodarstev kljub njihovim ravnem kmetijskega dohodka.

Povprečna gospodarska velikost, merjena glede na standardno gospodarsko proizvodnjo, je daleč za povprečjem EU. Faktorski dohodek na delavca je nižji pri manjših kmetijah in narašča z velikostjo kmetije (tako fizično kot gospodarsko velikostjo). Na splošno je nadpovprečen pri kmetih, ki gojijo poljščine, zrnjedo živino in trto, ter mlečnih kmetijah, v živinorejskih sektorjih (za katere so plačila za območja z naravnimi omejitvami izredno pomembna) pa je v povprečju nižji⁴. Faktorski dohodek na območjih z naravnimi omejitvami znaša med tretjino in polovico povprečnega faktorskega dohodka zunaj takih območij.

Neposredna plačila imajo v Sloveniji pomembno vlogo, saj so v zadnjih šestih letih v povprečju predstavljala 29 % faktorskega dohodka kmetijstva⁵. Po ocenah 81 % kmetijskih gospodarstev prejema neposredna plačila. Neposredna plačila na delavca naraščajo s fizično gospodarsko velikostjo kmetije na tako imenovanih „poklicnih kmetijah“⁶, čeprav je pomembno upoštevati, da Slovenija pripada skupini držav z najmanjšo povprečno velikostjo kmetijskih gospodarstev⁷. Zaradi tega te zelo male kmetije morda niso bile vključene v analizo⁸. Slovenija ni uporabila prerazporeditvenega plačila. Kmetije, manjše od povprečne fizične velikosti kmetije v Sloveniji, prejmejo neposredno plačilo, ki je le približno 85 % povprečnega neposrednega plačila, prejetega v Sloveniji. Slovenija izvaja shemo za male kmete, čeprav je bil delež malih kmetov glede na skupno število kmetov, upravičenih do nevezanih neposrednih plačil, leta 2018 le 1,32-odstoten. Med letoma 2015 in 2018 se je število upravičencev v okviru sheme za male kmete zmanjšalo za 60 %, saj so lahko upravičenci prejeli višja plačila, če so se prijavi v standardne sheme neposrednih plačil⁹.

Kar zadeva koncentracijo, je 20 % največjih upravičencev leta 2018 prejelo 65 % vseh neposrednih plačil¹⁰. Število kmetij v Sloveniji se je nekoliko zmanjšalo. Vendar so bile obdelane kmetijske površine ohranjene, ker je zmanjšanje povzročil upad trajnega travinja. Proces koncentracije se zelo razlikuje glede na tip kmetovanja, pri čemer se nekateri izrazito zmanjšujejo (npr. specialisti za pašno živino), drugi pa naraščajo.

Uporaba orodij za upravljanje tveganj je trenutno omejena na zavarovalne sheme, ki jih načrtujejo in zagotavljajo zasebne zavarovalnice ter se subvencionirajo iz slovenskega proračuna. Ta orodja so namenjena za kmetijsko proizvodnjo, ki jo prizadenejo slabe vremenske razmere in bolezni živali, vendar se ne uporabljajo pogosto. Pri tem ni bilo mogoče najti nobenega dokaza o orodjih za upravljanje tveganj za izpostavljenost kmetijske proizvodnje trgu.

Generalni direktorat za kmetijstvo in razvoj podeželja. *Kazalnik ozadja SKP C.25 Faktorski dohodek kmetijstva in kazalnik ozadja SKP C.26 Podjetniški dohodek kmetijstva*. Dohodek na podlagi podatkov Eurostata [[aact_eaa04](#)], [[aact_ali01](#)] in [[aact_eaa06](#)], pri čemer se sredstva za zaposlene prištejejo nazaj k podjetniškemu dohodku in delijo s skupnim številom letnih delovnih enot. Ocena podatkov za leto 2019. Povprečna plača v gospodarstvu na podlagi podatkov Eurostata [[nama_10_a10_e](#)] o tisoč opravljenih delovnih urah z uporabo domačega koncepta za število zaposlenih in [[nama_10_a10](#)] o plačah.

2.2 Krepitev tržne usmerjenosti in povečanje konkurenčnosti, tudi z večjim poudarkom na raziskavah, tehnologiji in digitalizaciji

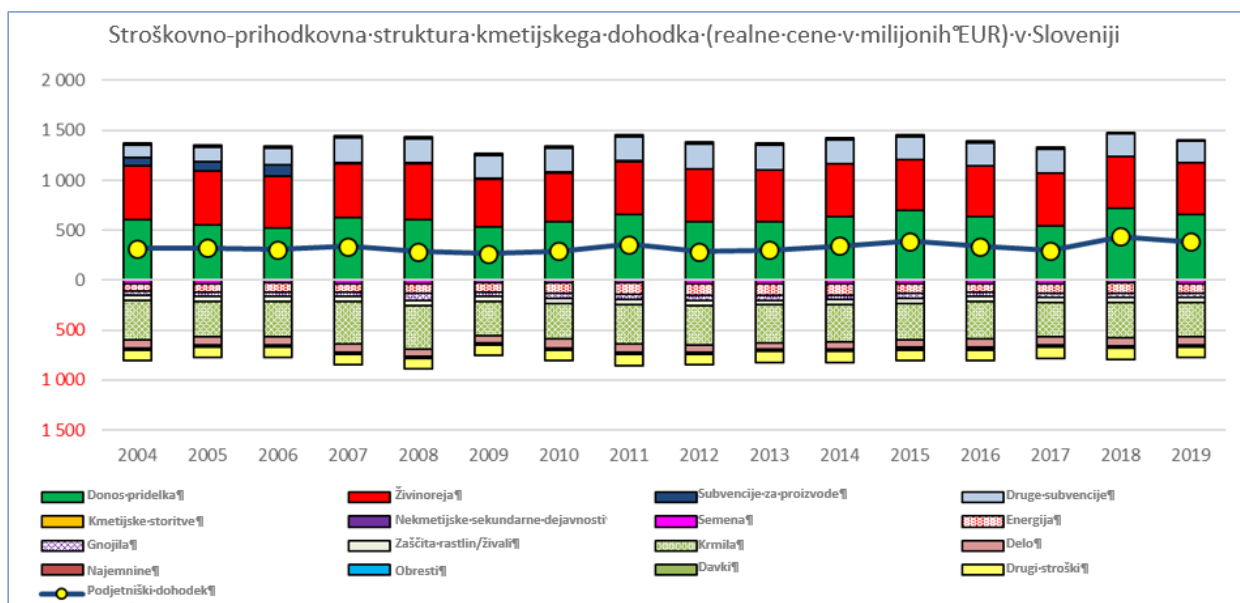
V Sloveniji je v kmetijstvu zaposlenih približno 38 400 oseb, kar ustreza 3,9 % delovne sile¹¹. Slovenija spada med države z najmanjšo povprečno velikostjo kmetijskih gospodarstev, saj je imela leta 2016 6,8 ha kmetijske površine v uporabi na kmetijsko gospodarstvo, kar je skoraj enako kot leta 2005 (6,6 ha)¹². V istem obdobju se je število kmetij stalno, vendar zmerno zmanjševalo, in sicer s 77 170 na 69 900¹³. V kmetijski strukturi prevladujejo družinske kmetije, med katerimi jih 57 % večino svoje proizvodnje uporabi za lastno porabo¹⁴. Slovenija ima v primerjavi s povprečjem EU večjo zaposlenost v kmetijstvu, hkrati pa veliko manjšo produktivnost dela v kmetijstvu, in sicer 37 %¹⁵. Delež ornih zemljišč (36 %) je precej manjši od EU-27 (61,2 %), trajnega travinja pa je veliko več (58 % v primerjavi z 31 % v EU-27)¹⁶. Vendar ekstenzivna živinoreja (pašništvo pod 1 GVŽ/ha krmne površine) predstavlja le 26 % skupne površine ali približno 44 % trajnega travinja¹⁷.

Čeprav se je produktivnost dela in kmetijskih zemljišč nekoliko povečala, vložek dela pa se je zmanjšal za 13 % v primerjavi z ravnijo leta 2005, je bila skupna factorska produktivnost leta 2017 še vedno pod povprečjem EU (105 v primerjavi s 110 v EU)¹⁸. Slovenija ima velike kmetijske bruto investicije v osnovna sredstva, in sicer 49,17 %. Med letoma 2008 in 2011 so se te zaradi finančne krize močno zmanjšale, vendar od leta 2012 ostajajo stabilne in se približujejo ravnem pred krizo¹⁹. Produktivnost kapitala pa se je v primerjavi z letom 2005 zmanjšala na 86,1 %. Vlaga se pretežno v stroje in opremo (30 %) ter kmetijske nestanovanjske stavbe (50 %)²⁰. Med letoma 2015 in 2019 je bilo zagotovljenih več kot 190 milijonov EUR za naložbe v kmetijstvo in začetno pomoč za mlade kmete, večinoma kmetijam, večjim od 20 ha. Kljub temu je bila finančna vrzel za kmetijstvo ocenjena na 952 milijonov EUR. Večinoma se nanaša na male kmetije in dostop do dolgoročnega financiranja²¹.

V manjši meri so bile podobne težave z dostopom do financiranja ugotovljene v agroživilskem sektorju, pri čemer ocenjena vrzel znaša 127 milijonov EUR. Leta 2017 je slovenska agroživilska predelovalna industrija prispevala približno 1,5 % k skupni dodani vrednosti in 1,7 % k skupnemu zaposlovanju v nacionalnem gospodarstvu. Proizvodna vrednost sektorja je leta 2018 dosegla 2,2 milijarde EUR. Deset največjih podjetij predstavlja vsaj polovico prihodkov v sektorju, 98 % agroživilskih podjetij pa je malih podjetij z manj kot 50 zaposlenimi.²²

Kar zadeva AKIS, je leta 2018 stopnja porabe za raziskave in razvoj v kmetijstvu znašala 22,32 milijona EUR oziroma 10,8 EUR na prebivalca, v EU-28 pa je znašala 3,2 milijarde EUR oziroma 6,3 EUR na prebivalca.

Slovenija s svojo proizvodnjo hrane ne pokriva domačih potreb. Samooskrba je večja pri živalskih proizvodih (128 % za mleko) kot pri rastlinskih proizvodih (ocenjena na 48 % za sadje in 29 % za zelenjavo)²³. V celoti je agroživilska trgovinska bilanca v Sloveniji negativna, vendar je bila med letoma 2008 in 2018 stabilna²⁴.

2.3 Izboljšanje položaja kmetov v vrednostni verigi

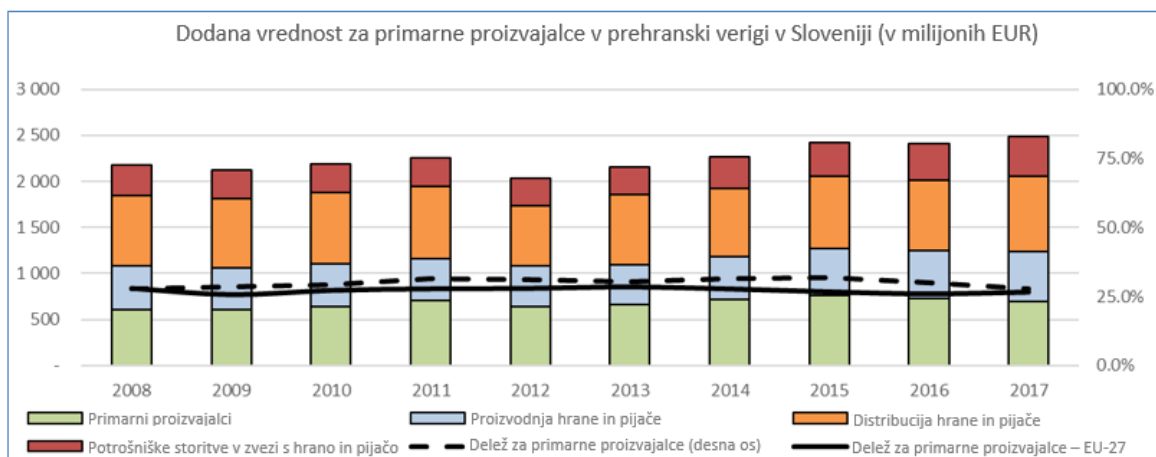
Slovenski kmetje imajo omejeno pogajalsko moč v prehranski verigi zaradi strukture z veliko malimi kmetijami in neučinkovitimi ali (odvisno od sektorja) neobstoječimi združenimi strukturami, kar pomeni, da se močna nihanja v kmetijskih cenah ne prenesejo v celoti na končne maloprodajne cene²⁵.

Dodana vrednost za celotno prehransko verigo v Sloveniji sčasoma narašča. Povečala se je tudi dodana vrednost za primarne proizvajalce, rezultat pa je delež v prehranski verigi, ki je razmeroma stabilen (približno 30–31 %, čeprav je bil leta 2017 majhen, in sicer 28-odstoten) in nad povprečjem EU (23 % leta 2016)²⁶. Vendar je povečanje dodane vrednosti za primarne proizvajalce manjše kot v distribuciji (z največjim deležem) in predelovalni industriji²⁷; to izhaja iz povečanja vhodnih stroškov in omejenih možnosti za kmete, da dodajo vrednost svojim proizvodom (predvsem zaradi majhnosti kmetijskih gospodarstev in razdrobljenosti kmetijskih zemljišč)²⁸. Najpomembnejši sektorji v smislu proizvodne vrednosti so krmne rastline, mleko, vino in govedo²⁹. Nekateri sektorji, kot so ovce in koze, krompir, žita, prašiči in zelenjava, kažejo potencial za povečanje obsega proizvodnje in vstop v prehransko verigo, s čimer bi se torej povečala tudi njihova dodana vrednost³⁰.

Kljub majhnosti kmetij je stopnja sodelovanja med kmeti v Sloveniji slaba, Slovenija pa je med državami EU z najnižjimi ravni vertikalnega in horizontalnega gospodarskega povezovanja v okviru agroživilske verige³¹. Je ena redkih držav EU skoraj brez organizacij proizvajalcev, in sicer ima zgolj dve v sektorju mleka ter eno za sadje in zelenjavo, poleg tega nima vzpostavljene nacionalne strategije za njihov razvoj

in/ali omogočanje priprave operativnih programov ter financiranje operativnih skladov potencialnih organizacij proizvajalcev³². Čeprav je v Sloveniji približno 90 kmetijskih in gozdarskih zadrug, pa obstaja precejšen potencial za ustvarjanje dodane vrednosti z združno predelavo in prodajo³³. Zlasti z razvojem shem kakovosti EU je mogoče okrepiti sodelovanje med proizvajalci, povečati njihovo pogajalsko moč v vrednostni verigi in s tem kmetijam omogočiti, da pridobijo večji delež dodane vrednosti. Tudi proizvajalci lahko ustanovijo skupine proizvajalcev in skupaj jih je bilo do zdaj priznanih deset v različnih sektorjih³⁴. V Sloveniji ni bila priznana še nobena medpanožna organizacija.

Čeprav se je 10 % kmetov odločilo za metodo ekološke pridelave, se številni njihovi proizvodi, zlasti mesni in mlečni, prodajajo kot konvencionalni proizvodi. Razloga za to sta dva. Obstaja razhajanje med povpraševanjem potrošnikov po nemesnih proizvodih in dejstvom, da je 82 % zemljišč, s katerimi se gospodarji ekološko in ki so podprta v okviru programa razvoja podeželja, travišč³⁵. Poleg tega so kmetje, ki ekološko gojijo travišča in vzrejajo živali, preslabo povezani in organizirani, da bi proizvode dali na trg kot ekološke proizvode.

Evropska komisija. [CAP indicators – Data explorer](#). Kazalnik rezultata SKP RPI_03 Vrednost za primarne proizvajalce v prehranski verigi.

2.4 Prispevanje k blažitvi podnebnih sprememb in prilagajanju nanje ter k trajnostni energiji

Kmetijstvo je tretji največji povzročitelj emisij toplogrednih plinov (TGP) za prometnim sektorjem in proizvodnjo energije. Leta 2018 so emisije TGP iz kmetijstva v Sloveniji znašale 1,72 milijona ton ekvivalenta CO₂. Delež skupnih emisij TGP iz kmetijstva v Sloveniji je leta 2018 znašal 9,8 %. Dolgoročno, in sicer med letoma 1990 in 2018, so se emisije iz kmetijskega sektorja zmanjšale za 7,21 %. Med letoma 2005 in 2018 so se emisije iz kmetijstva v Sloveniji nekoliko zmanjšale, in sicer za 0,6 %. Vendar je Slovenija v zadnjem času, in sicer med letoma 2013 in 2018, povečala svoje emisije TGP (emisije, ki niso CO₂) iz kmetijstva za 4,62 % (v primerjavi z 1,8 % v EU). Kljub temu so slovenske emisije iz kmetijstva obsegale le 0,4 % skupnih emisij TGP iz kmetijstva v EU v letu 2018. Najpomembnejši vir emisij TGP iz kmetijstva v letu 2018 v Sloveniji je bila črevesna fermentacija prežvekovalcev (53,9 %), sledile pa so emisije iz kmetijskih zemljišč (25,5 %) in emisije N₂O iz gnoja (19,4 %); emisije iz uporabe sečnine niso relevantne³⁶. Šotišča pokrivajo le 0,4 % zemljišč v Sloveniji³⁷.

Slovenija je med najbolj gozdnatimi državami v Evropi, za Finsko in Švedsko, saj je 61,5 % zemljišč v Sloveniji³⁸ pokritih z gozdovi, 36 % pa predstavljajo kmetijska zemljišča. Trajno travinje je predstavljalo 58 % kmetijskih zemljišč v Sloveniji (povprečje EU-27 pa je bilo 31 %). Od leta 2014 so naravne nesreče (žled, lubadar, veter) v Sloveniji poškodovale približno 240 000 hektarjev (ha) gozdov in zmanjšale gozdni

potencial teh površin za vsaj 20 %. To je povzročilo tudi znatno izgubo zalog ogljika in dejansko so (kar je nenavadno) gozdna zemljišča med letoma 2014 in 2018 zaradi naravnih nesreč postala vir neto emisij.

Kar zadeva proizvodnjo energije iz obnovljivih virov v kmetijstvu in gozdarstvu v skupni proizvodnji primarne energije, je bila ta precej omejena in je predstavljala približno 18 %. Delež kmetijskega sektorja v proizvodnji skupne energije iz obnovljivih virov v Sloveniji je bil leta 2018 majhen (1,9 %) in pod povprečjem EU-27 (12,1 %) ³⁹. Več kot polovica energije iz obnovljivih virov (51,8 %) je bila proizvedena v gozdarskem sektorju. Poleg tega se je proizvodnja energije iz obnovljivih virov v kmetijstvu in gozdarstvu med letoma 2013 in 2015 zmanjšala za 11,17 %, medtem ko se je v EU-27 v povprečju nekoliko povečala (0,13 %). Kar zadeva proizvodnjo energije iz obnovljivih virov v kmetijstvu in gozdarstvu v skupni proizvodnji primarne energije, je bila ta precej omejena in je predstavljala približno 18 %.

Kar zadeva rabo energije v kmetijstvu in gozdarstvu, Slovenija spada med države članice z najmanjšim deležem kmetijstva in gozdarstva v skupni porabi končne energije (1,5 %), pri čemer je povprečje v EU 2,9 %. Med letoma 2009 in 2018 se je poraba energije v kmetijstvu in gozdarstvu povečala za 4,6 %, medtem ko je v EU-27 v povprečju narasla za skoraj 8 %. Neposredna raba energije v živilski industriji je znašala 1,6 % skupne porabe končne energije, kar je bilo tudi pod povprečjem EU, ki je znašalo 2,9 %.

Povprečna temperatura zraka se je v Sloveniji v obdobju 1961–2010 povišala za 1,7 °C in glede na napovedi Agencije RS za okolje bi se lahko temperatura zraka do konca stoletja dvignila za 1,3 °C do 4,1 °C, kar bo odvisno od predpostavljenega obsega emisij TGP. Po napovedih bodo vročinski valovi pogostejši in daljši. Obseg letnih padavin se je v obdobju 1961–2010 skrčil za 15 % v zahodni Sloveniji in za 10 % v vzhodni Sloveniji, in to najbolj spomladi in poleti. Po napovedih bi se lahko padavine do konca stoletja letno povečevale za 20 %, vendar bodo zime zelo mokre, poletja pa zelo suha ⁴⁰. Pogostost, intenzivnost in resnost suš se od leta 2009 povečuje ⁴¹. Nedavno sta dve suši povzročili zlasti veliko škode, in sicer v letih 2003 in 2017, pri čemer sta prizadeli vinograde, koruzo in travišča ter povzročili pomanjkanje krme v živinorejskem sektorju.

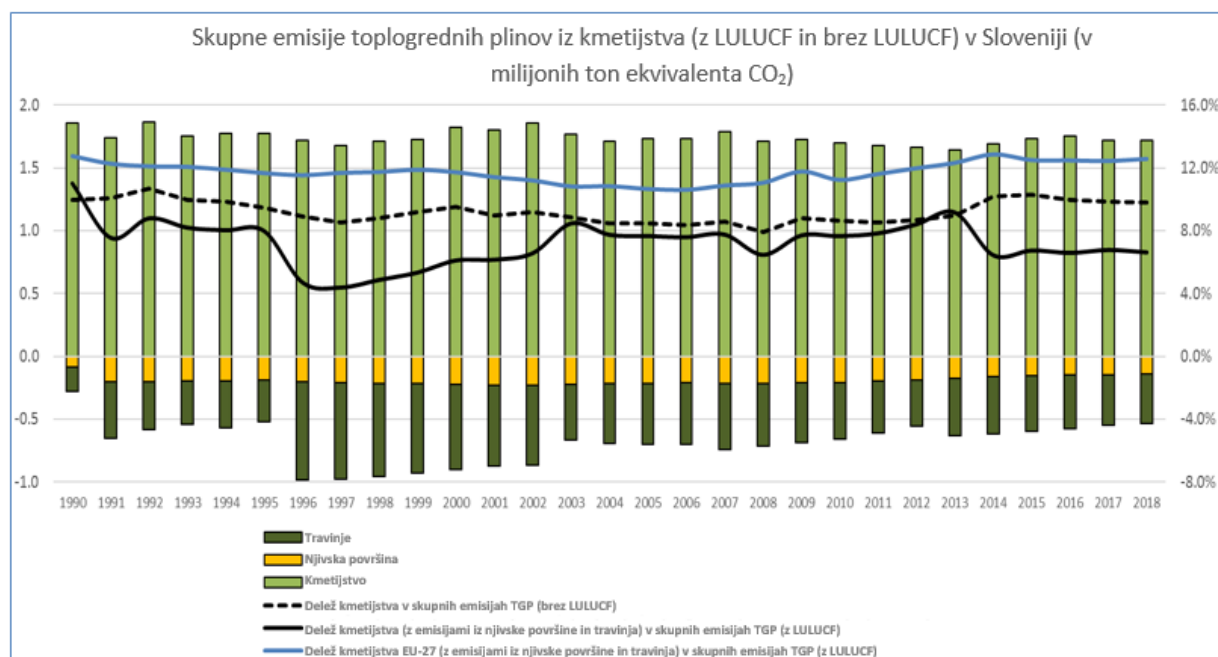
Pričakuje se, da bodo glavni negativni vplivi podnebnih sprememb na slovensko kmetijstvo naslednji: povečano pojavljanje škodljivih organizmov in bolezni, več ekstremnih vremenskih dogodkov, zlasti suš, neviht s točo in poznih zmrzali. Zaradi spreminjajočih se padavinskih vzorcev (več intenzivnih padavin in manj padavin) se bodo po eni strani povečali zastajanje vode v tleh in tveganja poplav, po drugi strani pa bo vode primanjkovalo. Poleg tega bo vročinski stres vplival na produktivnost v živinoreji. Pomanjkanje vode naj bi se povečalo zlasti na sredozemskem (obalna regija) in celinskem območju, kjer so značilni trajni nasadi (oljke) in hortikultura. Pričakuje se, da bodo na gozdove negativno vplivali večja pogostost ekstremnih dogodkov, kot so ledene ujme, viharji in suše, naraščajoče poletne temperature ter povečanje škodljivih organizmov in bolezni.

Za prilagoditev podnebnim spremembam bo treba prilagoditi vrste in sorte kmetijskih rastlin ob upoštevanju sodobnih smernic glede kolobarjenja in izvajanju sodobnih tehnoloških rešitev. To bo spremenilo dosedanje prakse številnih kmetij in vplivalo tudi na tržne razmere. Poleg tega bo treba prilagoditi namakalne sisteme, da bodo viri učinkoviteje izkoriščeni.

Slovenija je med instrumenti, ki so na voljo državam članicam v okviru SKP 2014–2020, pri ekologizaciji izbrala nacionalni pristop k obveznosti o deležu trajnega travinja in k temu, da se travinje šteje za „trajno“, če se orje v petletnem obdobju. Slovenija je ponudila tri možnosti za površine z ekološkim pomenom (neobdelana zemlja, vmesni posevki in travna ruša ter posevki, ki vežejo dušik) ⁴². Prostovoljna vezana podpora je na voljo za dva s podnebjem povezana sektorja: govedino in teletino ter mleko in mlečne proizvode od krav molznic. V drugem stebru sta ukrep 13 (območja z naravnimi omejitvami) in ukrep 10 (kmetijsko-okoljsko-podnebni ukrep) glavna ukrepa, s katerima se izvaja podnebno ukrepanje.

V skladu z nacionalnim energetske in podnebnim akcijskim načrtom, sprejetim februarja 2020, bi morale kmetijstvo v Sloveniji do leta 2030 zmanjšati emisije TGP za –1 % v primerjavi z letom 2005 ⁴³. V nacionalnem energetske in podnebnem akcijskem načrtu so za kmetijstvo opredeljeni naslednji ukrepi: izboljšanje živinoreje in prestrukturiranje, saj je živinoreja med največjimi viri emisij TGP, zmanjšanje

intenzivne živinoreje in povezanega intenzivnega kmetovanja z ukrepi za spodbujanje paše, spodbujanje trajnostnega ekološkega kmetovanja, uvajanje novih (zelenih) tehnologij, spodbujanje naložb za izboljšanje celotnega izkoristka kmetij, spodbujanje preciznega kmetovanja in zagotavljanje zbiranja kmetijske biomase (ostanki posevkov, gnojevka itd.) na lokacijah večjih obratov za pridobivanje bioplina.

Evropska agencija za okolje. Kot izhaja iz podatkov Eurostata [[env air gge](#)].

2.5 Spodbujanje trajnostnega razvoja in učinkovitega upravljanja naravnih virov, kot so voda, tla in zrak

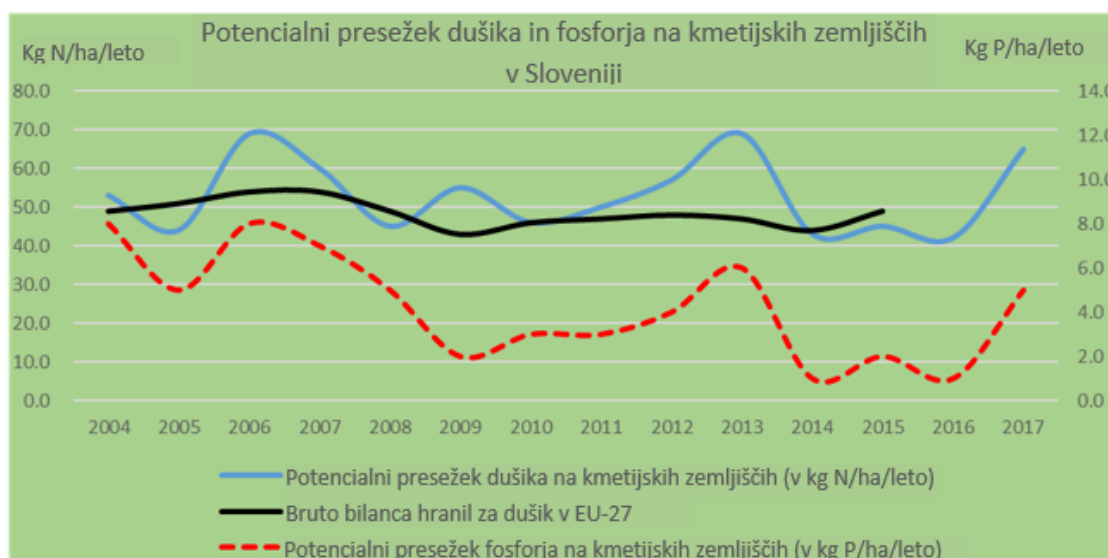
Emisije amoniaka iz kmetijstva v Sloveniji so se med letoma 1995 in 2013 zmanjšale s 17,9 kilotone na 16,6 kilotone, od takrat pa so rahlo povečevale ali stagnirale, tako da so leta 2018 dosegle 17,1 kilotone⁴⁴. Od leta 2013 je opazen rahel trend naraščanja. Ker so drugi sektorji svoje prispevke k emisijam NH₃ zmanjšali, je prispevek kmetijstva k skupnim emisijam NH₃ zdaj večji kot v preteklosti in je leta 2018 dosegel 92,24 %, kar je nekoliko pod ravniyo za EU-28, ki znaša 92,88 %. Živinoreja je daleč največji vir emisij NH₃ v Sloveniji (90 %), kmetijske rastline pa prispevajo 10 %. Te številke se znatno razlikujejo od razmer v EU-28, kjer živinoreja prispeva 73 % (kmetijske rastline 23 %) h kmetijskim virom NH₃. Nemolžno in molžno govedo sta glavna vira emisij (15,4 % oziroma 12,4 %), sledijo pa emisije iz uporabe anorganskih gnojil, ki povzročijo 8,3 %⁴⁵ emisij NH₃, povezanih s kmetijstvom. Emisije iz živinoreje večinoma izhajajo iz ravnanja z gnojem (45 %), ki jim sledijo emisije iz uhlevitve in paše (33 %) ter emisije iz skladišč za gnoj (13 %)⁴⁶.

Slovenija se je glede zmanjšanja emisij zavezala, da bo emisije amoniaka zmanjšala za 1 % leta 2020 in 15 % do leta 2030 v primerjavi z letom 2005. Za Slovenijo obstaja srednje tveganje, da ne bo izpolnila zavez glede zmanjšanja emisij amoniaka za obdobje 2020–2029, in visoko tveganje, da ne bo izpolnila zavez do leta 2030 in pozneje.

Stanje zemljišč v Sloveniji pomeni nekaj izzivov za kmetijstvo. Po eni strani je kakovost zemljišč, izražena z vsebnostjo organskega ogljika v tleh, razmeroma dobra: povprečna vsebnost organskega ogljika v tleh na ornih zemljiščih je 40,8 g/kg, v EU-28 pa 43,1 g/kg. Vendar je v Sloveniji zelo visoka stopnja erozije⁴⁷. Več kot 42 % kmetijskih površin je prizadetih zaradi zmerne do hude erozije zaradi vode (6,6 % v EU-28), Slovenija pa tudi izgubi 7,5 tone prsti na hektar letno, medtem ko je v EU-28 povprečje 2,5 tone/ha/leto⁴⁸. Stopnja izgube prsti je najvišja v jugozahodnem delu Slovenije.

Razloga za pospešeno izgubo prsti sta topografija in zelo velika erozivnost padavin, povezana pa je tudi z neustreznimi praksami upravljanja kmetij in prekomerno pašo⁴⁹. Leta 2018 je bilo 88 %⁵⁰ obdelovalne kmetijske površine v uporabi namenjene konvencionalni obdelavi in 23 %⁵¹ ornih zemljišč je v zimskih mesecih ostalo golih. Sprememba teh praks z uvajanjem bolj trajnostnih praks kmetijskega upravljanja bi pripomogla k reševanju težave z erozijo prsti.

Iz teh razlogov so bile za 52 %⁵² kmetijskih zemljišč v Sloveniji sklenjene pogodbe v okviru razvoja podeželja za izboljšanje upravljanja tal (leta 2017). V skladu z oceno učinka teh pogodb⁵³ ni sistematičnega spremljanja in zbiranja podatkov o tleh in kakovosti tal, zato učinka teh pogodb ni bilo mogoče v celoti oceniti. V oceni je bila priporočena vzpostavitev enotnega sistema za spremljanje tal.

Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.40 Kakovost vode*. Na podlagi podatkov Eurostata [[aei_pr_gnb](#)].

Kot je prikazano na zgornjem grafu, presežek dušika v Sloveniji kaže nagnjenost k nihanju skozi čas, pri čemer je vidno močno povečanje leta 2017, in sicer z 42 na 65 kg N/ha/leto med letoma 2016 in 2017⁵⁴. Gibanje presežka fosforja je precej padajoče, vendar z močnim povečanjem leta 2017, in sicer z 1 na 5 kg P/ha/leto v istem obdobju.

Zaradi spremenljivih trendov, zlasti kar zadeva presežek dušika, lahko dajo štiriletna povprečja bolj popolno sliko. Glede na kazalnik ozadja SKP za kakovost vode⁵⁵ je povprečje presežka dušika v Sloveniji doseglo 49 kg N/ha/leto in je nekoliko višje od povprečja v EU-27, ki znaša 46,5 kg N/ha/leto. Kar zadeva fosfor, je štiriletno povprečje v Sloveniji doseglo 2,3 kg P/ha/leto in je skoraj štirikrat višje kot v EU-27 (0,5 kg P/ha/leto). Uporaba gnojil in anorganskih gnojil je glavni vir vnosa fosforja v Sloveniji. Ker ima Slovenija eno najvišjih stopenj občutljivosti tal (izrazita erozija) v EU in visok bilančni presežek fosforja, ta dejavnika skupaj povečujeta tveganje za izgube fosforja⁵⁶.

Kar zadeva vprašanje onesnaženosti voda z nitrati, je bila na 11,6 % merilnih postaj za podzemno vodo v Sloveniji presežena mejna vrednost nitratov v višini 50 mg/l⁵⁷. Ti podatki kažejo boljše stanje podzemne vode glede vsebnosti nitratov od povprečij za EU-28.

Eden od glavnih razlogov za onesnaženost voda je nepravilno ravnanje z gnojem, ki mu sledi uporaba gnojil in fitofarmaceutskih sredstev⁵⁸. V zvezi s tem je treba opozoriti, da je za slovensko kmetijstvo značilna razmeroma velika gostota živine na hektar, in sicer 1,07 GVŽ/ha kmetijske površine v uporabi, kar je deveta največja gostota v EU-27⁵⁹. Na podlagi informacij iz poročila Komisije o izvajanju direktive o nitratih⁶⁰ pa se je v Sloveniji povprečna uporaba dušika in fosforja, ki izvirata iz živalskega gnojila, med letoma 2012 in 2014 zmanjšala za več kot 5 %.

V zvezi z okvirno direktivo o vodah je 38 % teles površinske vode v manj kot dobrem ekološkem stanju in 98 % jih ne dosega dobrega kemijskega stanja⁶¹. Kar zadeva podzemno vodo, so vsa telesa podzemne

vode v dobrem količinskem stanju, vendar jih 14 % ne dosega dobrega kemijskega stanja. Razpršeno kmetijstvo (onesnaževanje s kemičnimi in organskimi snovmi ter hranili, pri čemer je dušik največje onesnaževalo) je eden od največjih pritiskov, zaradi katerih se ne dosežejo cilji v zvezi z vodo.

Za reševanje težave s kakovostjo vode so bile za 50 % kmetijskih zemljišč v Sloveniji leta 2017 sklenjene pogodbe v okviru razvoja podeželja za izboljšanje upravljanja voda⁶². V skladu z oceno učinkov teh pogodb⁶³ spremljanje kakovosti vode ni prilagojeno izvajanju programa razvoja podeželja, zaradi česar je ocena učinka teh pogodb na kakovost vode nepopolna. V oceni je bilo priporočeno, naj se opredelijo mesta, ustrezna za merjenje učinkov takih pogodb, in spremlja kakovost vode, da se učinki določijo količinsko.

Delež namakanih površin je zelo omejen v primerjavi s povprečjem v EU-27 in je leta 2016 dosegel 0,72 % slovenske kmetijske površine v uporabi, medtem ko povprečje za EU-27 znaša 6,5 %⁶⁴. Vendar ta številka za Slovenijo kaže precejšnje povečanje: med letoma 2010 in 2016 se je delež namakanih površin v Sloveniji povečal za 178 %, kar je tretje največje povečanje v EU⁶⁵. Več kot polovica tega območja (63 %) je bilo ornih zemljišč in kuhinjskih vrtov⁶⁶, namakanje v kmetijstvu pa predstavlja le 0,4 % skupnega odvzema vode⁶⁷.

2.6 Prispevanje k varstvu biotske raznovrstnosti, krepitev ekosistemskih storitev ter ohranjanje habitatov in krajine

Za biotsko raznovrstnost v Sloveniji so značilni njeno bogastvo, izraženo v nadpovprečni velikosti omrežja Natura 2000, kmetovanje z visoko naravno vrednostjo in velika krajinska raznovrstnost. Dejavnika, ki prispevata k temu, sta prevladovanje kmetovanja z nizko vhodno intenzivnostjo in naraščajoče območje, namenjeno ekološkemu kmetovanju. Vendar je stanje biotske raznovrstnosti glede kazalnikov za ptice in ohranjenosti habitatov nezadovoljivo in se slabša.

Indeks ptic kmetijske krajine se je v Sloveniji znižal s 95,1 leta 2009 na 78,3 leta 2018 (za EU-27 je leta 2017 znašal 82,5)⁶⁸. V obdobju med letoma 2008 in 2019 je bil največji upad ugotovljen za travniške ptice, katerih število se je zmanjšalo za 37,8 %⁶⁹. Komisija je leta 2019 začela postopek za ugotavljanje kršitev proti Sloveniji v zvezi z upadom populacij travniških ptic in metulja barjanski okarček ter poslabšanjem njihovih habitatov⁷⁰.

Stanje dragocenih habitatov, zaščitenih v skladu z direktivo o habitatih, je izraženo s kazalnikom ozadja „stanje ohranjenosti kmetijskih habitatov (travinje)“ (C.36). V Sloveniji je polovica (50 %) travniških habitatov v neugodnem – slabem stanju, 22 % v neugodnem – nezadostnem in 28 % v ugodnem stanju ohranjenosti⁷¹. Kar zadeva stanje gozdnih habitatov, jih je 77 % v dobrem stanju, preostalih 23 % pa v slabem stanju⁷².

V skladu s slovenskim prednostnim okvirom ukrepanja so glavne s kmetijstvom povezane grožnje za biotsko raznovrstnost intenzifikacija kmetijske rabe (gnojenje, intenzifikacija režima košnje), pretvorba v orno zemljišče, opuščanje tradicionalnih sistemov upravljanja, neustrezne tehnike ali čas košnje travišč, neustrezna uporaba naravnih ali anorganskih gnojil ter osuševanje zemljišč⁷³.

Kar zadeva stanje v zvezi z značilnostmi krajine v Sloveniji, je obseg kmetijskih površin, ki jih zaznamujejo linearni elementi krajine, precej pod povprečjem EU. Neobdelana zemlja prav tako zavzema veliko manjši del kmetijskih površin v Sloveniji od povprečja EU (0,2 % oziroma 4,1 % kmetijske površine v uporabi)⁷⁴. Po drugi strani je imela Slovenija glede na raziskavo LUCAS iz leta 2012 indeks visoke krajinske raznovrstnosti med 0,75 in 0,8, kar je bilo nad povprečjem EU (0,7)⁷⁵. Tudi razlike v raznovrstnosti značilnosti krajine med regijami so bile med najmanjšimi v EU.

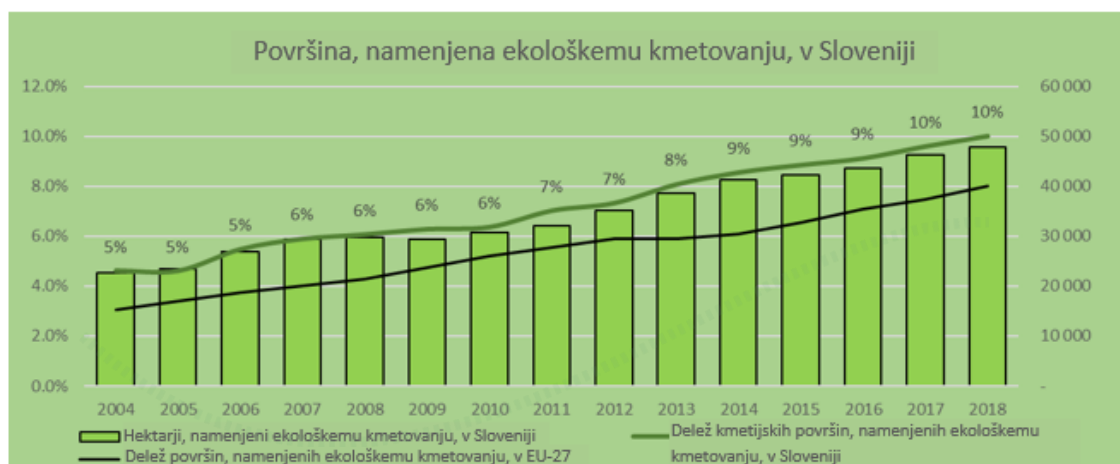
Slovenija je aktivirala večino možnih značilnosti krajine v okviru pravil o dobrih kmetijskih in okoljskih pogojih v zvezi z navzkrižno skladnostjo v okviru sistema neposrednih plačil, ki omogoča njihovo vzdrževanje. Tako podprte značilnosti krajine vključujejo žive meje, ribnike, drevesa v vrsti, skupine dreves, posamična drevesa, terase in tradicionalne kamnite zidove. Nasprotno pa Slovenija ni aktivirala nobene

značilnosti krajine za izpolnjevanje obveznosti v zvezi s površinami z ekološkim pomenom v okviru ekologizacije.

V Sloveniji so leta 2017 več kmetijskih površin upravljale kmetije z nizko vhodno intenzivnostjo kot kmetije z visoko vhodno intenzivnostjo na hektar: 35,5 % v primerjavi s 30 %. Površine, ki jih upravljajo kmetije z nizko vhodno intenzivnostjo, naraščajo. Te številke se razlikujejo od povprečij za EU-27: 36 % pri visoki vhodni intenzivnosti in 27 % pri nizki⁷⁶.

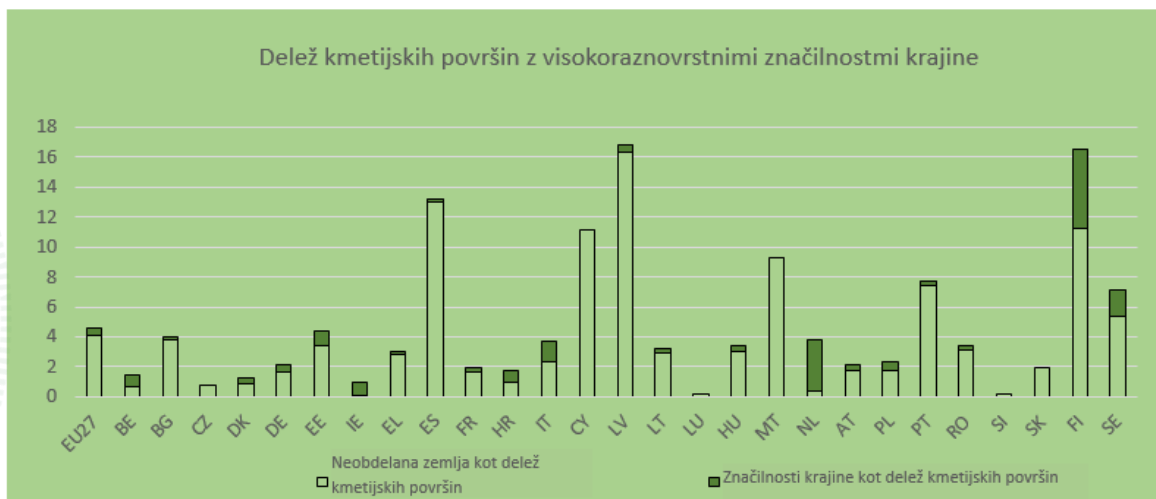
Obseg kmetijskih površin, uporabljenih za kmetovanje z visoko naravno vrednostjo, je bil leta 2012 veliko večji v Sloveniji kot v povprečju v EU-28: visoka naravna vrednost je obsegala do 75,6 % slovenskih kmetijskih površin, v EU-28 pa le 32,3 %⁷⁷. Slovenija ima obsežno omrežje območij NATURA 2000, ki zavzemajo skoraj 38 % njenega ozemlja (povprečje za EU je 20 %). Ta območja obsegajo 45,5 % slovenskih gozdnih površin in 23 % kmetijskih površin (povprečji za EU pa sta 30 % oziroma 11 %). Za izboljšanje biotske raznovrstnosti so bile leta 2017 v Sloveniji za 56 % zemljišč sklenjene pogodbe za izboljšanje biotske raznovrstnosti in/ali krajin v primerjavi s 15 % za celotno EU⁷⁸.

Skupna površina, namenjena ekološkemu kmetovanju, v Sloveniji se povečuje in je leta 2019 zajemala skoraj 50 000 hektarjev⁷⁹. Leta 2019 je bilo več kot 10 % skupne kmetijske površine v uporabi, namenjene ekološkemu kmetovanju, s čimer je bil delež kmetijskih zemljišč, namenjenih ekološkemu kmetovanju, nad povprečjem EU za leto 2018 (8 %). Vendar se je površina v fazi preusmeritve v ekološko kmetovanje v zadnjih letih zmanjšala, kar vpliva na potencial za znatno povečanje.

Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.19 Kmetijska površina, namenjena ekološkemu kmetovanju*. Na podlagi podatkov Eurostata [[org_cropar_h1](#)] in [[org_cropar](#)].

Slovenija, ki ima 208 000 čebeljih panjev in 11 349 čebelarjev⁸⁰, si v okviru Združenih narodov prizadeva za ozaveščanje o storitvah opravevanja in čebelah ter spodbuja prakse upravljanja za obrnitev trenda upadanja števila čebel. Slovenski program za izboljšanje proizvodnje in trženja čebelarških proizvodov podpira dejavnosti za izboljšanje zdravja čebel⁸¹.

Generalni direktorat za kmetijstvo in razvoj podeželja. Na podlagi podatkov Eurostata za neobdelano zemljo in skupnega raziskovalnega središča na podlagi raziskave LUCAS za oceno krajinskih elementov.

* Tu upoštevani linearni elementi: travnati robovi, grmičasti robovi, posamezna drevesa, grmi, vrste dreves, žive meje in jarki. Zaradi metodoloških pridržkov je pri obravnavi te ocene potrebna previdnost.

2.7 Privabljanje mladih kmetov in spodbujanje razvoja podjetij na podeželskih območjih

Starostna struktura v kmetijstvu je od leta 2005 praktično nespremenjena in je izrazito nagnjena v prid kategorijam upraviteljev kmetij, ki so starejši od 45 let. Leta 2016 je bilo 3 230 ali 4,6 % upraviteljev kmetij mlajših od 35 let (v EU jih je bilo 5,1 %). Med letoma 2005 in 2016 je delež kmetov, starih 35 let ali manj, nihalo med najnižjim 4,0-odstotnim deležem (leta 2007) in najvišjim 4,8-odstotnim deležem (leta 2013). Na vsakega upravitelja kmetije, mlajšega od 35 let, jih je približno osem starih med 35 in 54 ter 12 starejših od 55. Delež upraviteljic kmetij, mlajših od 35 let, se je med letoma 2005 in 2016 skrčil z 0,9 % na 0,7 % (delež vseh upraviteljic kmetij pa se je skrčil s 26 % leta 2005 na 20 % leta 2016)⁸².

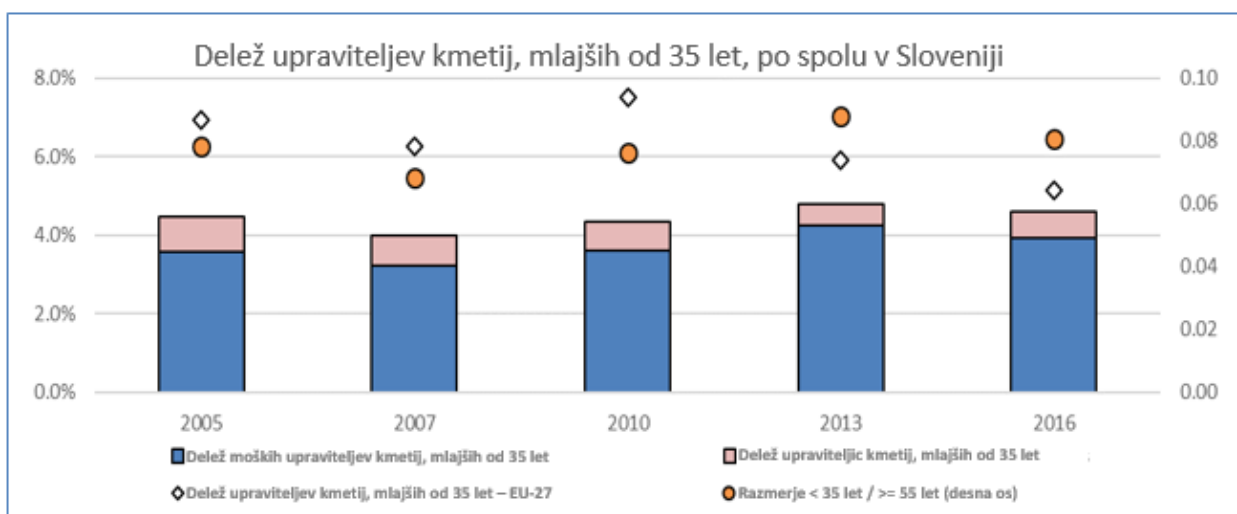
Prenosi kmetij se prelagajo na pozno starost ali pa jih ni zaradi izzivov v zvezi z delno samooskrbnim kmetijstvom majhnega obsega. Večina kmetov začne kmetijske dejavnosti s prenosom premoženja in upravljalne funkcije v družini in številni mladi kmetje začnejo izvajati dejavnost ob podpori programov razvoja podeželja. Mladi kmetje imajo dostop do svetovalnih storitev za pripravo obrazcev vlog za podporo iz programa razvoja podeželja in dostop do drugih vrst svetovanja, namenjenega vsem kmetom (npr. o ekološkem kmetovanju in dobrobiti živali). Enotna svetovalna služba za prenos kmetij ter njegove posledice za družinske prihodke, davke in obveznosti v zvezi z dedovanjem ni na voljo.

Razvoj kmetij, vključno s kmetijami mladih kmetov, ovira omejena udeležba kmetov na finančnem trgu, zlasti kmetij z manj kot 20 ha površin. Poleg tega trg ne zagotavlja jamstev in posojil pod ugodnimi pogoji in z dostopnimi stroški posojil. Ne le, da številni mladi kmetje nimajo izkušenj s prejšnjim poslovanjem in evidence kreditne zgodovine, pravijo tudi, da se ne štejejo za dovolj finančno pismene ter da nimajo poslovnih znanj in spretnosti za vložitev vloge za posojilo⁸³.

Agronomsko znanje, ki ga je mogoče pridobiti v certificiranih programih, in podpora svetovalnih služb sta mladim kmetom dostopna, vendar obstaja malo dokazov o tem, da so programi in službe dobro prilagojeni potrebam po znanju in spretnostih v zvezi s finančno in tržno usmerjenostjo sektorja. Pridobljene stopnje kmetijske izobrazbe so se med letoma 2005 in 2016 precej povečale v vseh starostnih kategorijah, zlasti pri kmetih, starih 35 let ali manj. Leta 2016 je 30 % mladih kmetov v Sloveniji pridobilo osnovno in 29 % popolno kmetijsko izobrazbo, kar je veliko več od dosežkov v EU (tj. 21 % z osnovno in 22 % s popolno izobrazbo)⁸⁴.

V okviru programa razvoja podeželja 2007–2013 je bilo prenesenih 64 491 ha kmetijskih in gozdarskih zemljišč⁸⁵, v okviru programa razvoja podeželja 2014–2020 pa je bilo do zdaj prenesenih 7 410 ha gozdarskih in 26 681 ha kmetijskih zemljišč⁸⁶. V skladu s poročilom Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov za leto 2019 je bilo približno 54 000 ha kmetijskih zemljišč v državni lasti najetih brez sklicevanja na morebiten prednostni dostop za mlade kmete⁸⁷.

Med letoma 2007 in 2019 je 3 761 mladih kmetov prejelo podporo ob začetku izvajanja dejavnosti iz programov razvoja podeželja⁸⁸. Kar zadeva neposredna plačila, se je v Sloveniji število kmetov, upravičenih do plačila za mlade kmete, med letoma 2015 in 2018 povečalo za 15,73 %⁸⁹. Čeprav se je v teh letih povečalo tudi število hektarjev, ki jih imajo mladi kmetje, in sicer za 8 %, je pri plačilu na hektar nastala negativna razlika v višini –6 %⁹⁰ za to specifično plačilo.

Delež upraviteljev kmetij, mlajših od 35 let, po spolu, Eurostat [[ef_m_farmanj](#)].

2.8 Spodbujanje zaposlovanja, rasti, socialne vključenosti in lokalnega razvoja na podeželskih območjih, vključno z biogospodarstvom in trajnostnim gozdarstvom

Podeželska območja pokrivajo 73,8 % ozemlja Slovenije (45,0 % v EU-27)⁹¹, na njih živi 58,2 % prebivalcev Slovenije (leta 2019) (20,8 % v EU-27)⁹², predstavljajo 57,7 % zaposlenih v Sloveniji (leta 2018)⁹³ in ustvarijo 48,9 % bruto dodane vrednosti, ki jo ustvari slovensko gospodarstvo (leta 2016)⁹⁴, ter imajo 51,0 % ležišč v turističnih nastanitvah v Sloveniji (leta 2016)⁹⁵. Preostalo slovensko ozemlje so vmesna območja.

Bruto domači proizvod (BDP) na podeželskih območjih je leta 2016 znašal 16 343 EUR/prebivalca (v primerjavi z 19 302 EUR/prebivalca na podeželskih območjih EU-27). Vendar so na vmesnih območjih znatna razhajanja: ena regija od treh ima BDP višji od podeželskih območij, vendar nižji od podeželskih območij EU-27 (tj. gorenjska s 17 200 EUR/prebivalca), osrednjeslovenska in primorska regija s 27 700 EUR/prebivalca oziroma 19 500 EUR/prebivalca pa imata BDP višji od podeželskih območij EU-27⁹⁶. Podeželska območja izrazito zaostajajo za vmesnimi območji tudi glede na standard kupne moči v primerjavi s povprečjem EU (z 72 oziroma 106 indeksnimi točkami leta 2017). V primerjavi z letom 2005 se je standardna kupna moč na podeželskih območjih leta 2017 zmanjšala za 2 indeksni točki, na vmesnih območjih pa za 6 indeksnih točk⁹⁷.

Leta 2016 je bilo v Sloveniji povprečno 67 nefinančnih podjetij na 1 000 prebivalcev. Vendar so regionalne razlike v Sloveniji precejšnje: pomurska in zasavska podeželska regija z 39,5 oziroma 41,6 podjetja na 1 000 prebivalcev sta na spodnjem delu lestvice, osrednjeslovenska in primorska vmesna regija z 79,2 oziroma 77,1 podjetja na 1 000 prebivalcev pa sta pri vrhu lestvice. Leta 2017 je bilo v Sloveniji 94,1 % mikro podjetij, 4,8 % je bilo malih, 0,9 % srednje velikih in 0,2 % velikih. Povprečje zaposlenih v slovenskih podjetjih je 4,5. Predelovalna industrija je leta 2017 ustvarila daleč največji delež dodane vrednosti v Sloveniji, in sicer 35,8 % dodane vrednosti (v primerjavi z 32,25 % v Sloveniji v letu 2010 in 23,6 % v EU v letu 2016)⁹⁸.

Gospodarstvo na podeželskih območjih je zaznamovano s strukturno in gospodarsko odvisnostjo od primarnega sektorja. Z 11,4-odstotnim deležem zaposlenih v primarnem sektorju leta 2016 (v primerjavi s 3,6-odstotnim deležem zaposlenih v primarnem sektorju na vmesnih območjih) ima primarni sektor še naprej pomembno vlogo v strukturi gospodarstva na podeželskih območjih⁹⁹.

V Sloveniji 41 120 kmetij (tj. 59 % vseh kmetij) ustvari standardni prihodek, ki je nižji od 8 000 EUR (leta 2016)¹⁰⁰. To pomeni, da se večina slovenskih kmetij zanaša na dohodek iz nekmetijskih virov. Nekatere kmetije se vzdržujejo z diverzifikacijo v zvezi s kmetijstvom in nekaj družinskega dohodka slovenskih kmetij prihaja iz drugih virov (ne iz kmetijstva in diverzifikacije).

Na splošno se število prebivalcev podeželskih območij ni zmanjšalo, temveč se prebivalstvo hitro stara. Med letoma 2005 in 2019 se je delež starejših od 65 let na podeželskih območjih povečal za 33 %, delež ljudi, starih med 15 in 65, pa se je skrčil za 8 %. V nasprotju z ničelno rastjo prebivalstva na podeželskih območjih je bila na vmesnih območjih ta rast med letoma 2005 in 2019 10-odstotna, neto migracija pa je bila sedemkrat večja kot na podeželskih območjih¹⁰¹.

Leta 2019 je delež zaposlenih glede na skupno število prebivalcev, starih od 15 do 64 let, na podeželskih območjih znašal 71,7 % (v primerjavi z 68,4 % na podeželskih območjih v EU-27). Stopnja zaposlenosti na podeželskih območjih se od okrevanja po krizi leta 2008 stalno povečuje. Leta 2018 je bilo na podeželskih območjih zaposlenih 74,8 % moških in 66,8 % žensk med prebivalci, starimi od 15 do 64 let¹⁰². V primerjavi s povprečjem EU, ki znaša 4,0 %, je v Sloveniji delež zaposlovanja v kmetijstvu glede na skupno število zaposlenih 3,9-odstoten (leta 2019). Leta 2016 je bilo 43,4 % redne delovne sile na kmetijah žensk¹⁰³.

Leta 2018 je delež brezposelnih glede na skupno število prebivalcev, starih od 15 do 74 let, na podeželskih območjih znašal 4,6 % (v primerjavi s 6,3 % na podeželskih območjih v EU-27). Leta 2018 je stopnja brezposelnih mladih, starih od 15 do 24 let, na podeželskih območjih znašala 7,7 % (v primerjavi s 14,6 % na podeželskih območjih v EU-27)¹⁰⁴. Stopnja brezposelnosti na podeželskih območjih se od okrevanja po krizi leta 2008 stalno zmanjšuje v vseh starostnih kategorijah¹⁰⁵. Leta 2018 je bila stopnja revščine na podeželskih območjih 16,6 % (v primerjavi s 23,6 % na podeželskih območjih EU-27)¹⁰⁶ in stalno pada od leta 2013, ko je tveganje revščine veljalo za 21,7 % ljudi na podeželskih območjih¹⁰⁷.

Leta 2018 je bila brezposelnost žensk na podeželskih območjih v starostnih kategorijah od 20 do 24 let in od 25 do 49 let približno 3 odstotne točke višja kot stopnja brezposelnosti moških v istih starostnih kategorijah¹⁰⁸.

Kar zadeva zaposlitvene možnosti, so opazne znatne razlike med večjimi mesti/urbanimi središči in manjšimi mesti/podeželskimi območji. Socialno-ekonomski kazalniki kažejo na velik razkorak med rastočim glavnim mestom, ki samo priteguje usposobljene ljudi v sektorjih z višjo dodano vrednostjo, in preostalem delom države, v katerem je rast zaposlovanja osredotočena na sektorje z nižjo dodano vrednostjo¹⁰⁹. Poleg tega bi bila lahko stopnja zaposlenosti/brezposelnosti žensk na podeželskih območjih povezana tudi z nezadovoljenimi potrebami po institucionalni oskrbi ali oskrbi na domu¹¹⁰ in storitvah formalnega otroškega varstva¹¹¹.

Za povečanje odpornosti lokalnih skupnosti trije evropski strukturni in investicijski skladi podpirajo lokalni razvoj, ki ga vodi skupnost, v Sloveniji, pri čemer je zajeto celotno slovensko ozemlje. To vključuje

37 partnerstev, vzpostavljenih v okviru 37 lokalnih akcijskih skupin, ki pretežno spodbujajo projekte, usmerjene v osnovne storitve in ustvarjanje delovnih mest, v manjši meri pa tudi projekte za varstvo okolja in socialno vključenost¹¹².

Delež gozdnih površin je 61,5 % (v primerjavi z 39,8 % v EU-27)¹¹³. Bruto dodana vrednost na gozdno površino, na voljo za preskrbo s hrano, znaša 234 EUR (v primerjavi z 200 EUR/ha v EU) in se je med letoma 2005 in 2017 povečala za 236 %¹¹⁴. Gozdarski sektor zagotavlja 0,4-odstotni delež zaposlenih glede na skupno število prebivalcev (v primerjavi z 0,3 % v EU-27)¹¹⁵. Razlog za povečanje lesne zaloge je bil posek majhne intenzivnosti, kar je bilo v skladu s strateškimi cilji gospodarjenja z gozdovi. V obdobju 2007–2012 je prirast znašal približno 8,1 milijona m³, letni posek pa je bil približno 4 milijone m³¹¹⁶. Večina pridobljenega lesa se izvozi kot okrogli les¹¹⁷. Sečnjo gozdov in gospodarjenje z njimi ovirajo veliko število lastnikov gozdov ter majhne in razdrobljene posesti¹¹⁸.

Leta 2017 je bilo 113 700 ljudi zaposlenih v biogospodarstvu, zaposlenost v biogospodarstvu pa se je med letoma 2008 in 2017 zmanjšala za 17,4 %. Od leta 2009 se promet nekoliko povečuje, vendar je leta 2017 znašal 7 milijard EUR, kar je manj od 7,3 milijarde EUR leta 2008. Kar zadeva dodano vrednost, so bili leta 2017 največji sektorji biogospodarstva hrana in pijača, kmetijstvo, gozdarstvo, lesni proizvodi in kemikalije na biološki osnovi¹¹⁹.

2.9 Izboljšanje odziva kmetijstva EU na potrebe družbe po hrani in zdravju, vključno z zdravo, hranljivo in trajnostno hrano, ter dobrobiti živali

Izboljšanje odziva kmetijstva EU na potrebe družbe po hrani in zdravju ima iste cilje kot strategija „od vil do vilic“, zlasti kar zadeva cilje, določene za zmanjšanje uporabe dodatkov, kot so pesticidi in antimikrobiki, ter cilje glede dobrobiti živali, trajnostne porabe hrane in preprečevanja izgube hrane/živilskih odpadkov. Potreba po preoblikovanju prehranskega sistema v Sloveniji, da bi se obravnavala družbena vprašanja in prispevalo k trajnostni prehrani, je še zlasti pomembna glede na spodaj navedena vprašanja.

Izziv, kako spodbuditi prehod na zdravo in trajnostno porabo hrane, je skupen celotni EU, ob upoštevanju njegovih zdravstvenih in tudi okoljskih vidikov. Ocenjena povprečna razširjenost prekomerne telesne teže med odraslimi v EU znaša približno 52 %¹²⁰. Poleg tega je za več kot tretjino (36,9 %) prebivalcev EU ugotovljena predstopnja debelosti, za nadaljnjih 14,9 % pa debelost. Znatno delež prebivalcev Slovenije ima prekomerno telesno težo (52,5 %) ali so debeli (16,2 %)¹²¹. Slovenija je med državami s trenutno veliko porabo rdečega mesa¹²². Poleg tega je zelo obremenjena z nenalezljivimi boleznimi zaradi dejavnikov prehranskega tveganja, izraženih kot nezmožnosti prilagojena leta življenja (DALY) na 100 000 prebivalcev, ki jih je mogoče pripisati načinu prehranjevanja. Zato bi morala Slovenija olajšati prehod na zdravo trajnostno prehrano, več rastlinske hrane z manj rdečega in predelanega mesa ter več sadja in zelenjave, celih zrn, stročnic, oreščkov in semen v skladu z nacionalnimi prehranskimi priporočili, da bi se zmanjšale stopnje prekomerne teže in debelosti ter pojavnosti nenalezljivih bolezni, hkrati pa izboljšal skupni okoljski vpliv prehranskega sistema. SKP lahko dopolnjuje nacionalne politike in zasebne pobude, potrebne za izpolnitev tega cilja.

Prodaja antimikrobikov za uporabo v veterinarski medicini kaže zelo pozitiven rezultat in se je v Sloveniji sčasoma zmanjšala, čeprav se glede na zadnje razpoložljive podatke zdi, da se je ta trend obrnil. V vsakem primeru pa je prodaja precej manjša od povprečja EU. V Sloveniji je bil med letoma 2010 in 2018 namreč ugotovljen upad prodaje za 8 %. Skupni obseg prodaje antimikrobikov za uporabo v veterinarski medicini v letu 2018 je bil 7,8 tone ali 43,2 mg/populacijsko korekcijsko enoto (PCU). Kot je bilo navedeno, ta trend zmanjševanja ni enakomeren, saj je bila najnižja raven ugotovljena leta 2013 pri 22,4 mg/PCU, sledilo je povečanje na 33,4 mg/PCU leta 2014 in nazadnje na 43,2 mg/PCU leta 2018¹²³. To je kljub temu precej pod povprečjem EU, ki znaša 118,3 mg/PCU, in v skladu s ciljem zelenega dogovora, da se skupna prodaja antimikrobikov za rejne živali in v akvakulturi v EU zmanjša za 50 % do leta 2030.

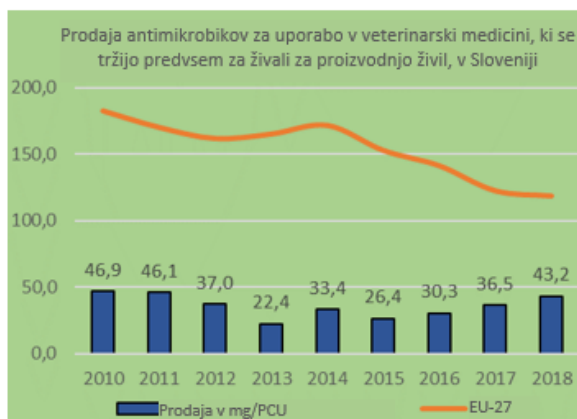
V poročilu GD SANTE¹²⁴ iz leta 2016 je bilo ugotovljeno, da so številne večinoma prostovoljne politične pobude, namenjene izogibanju potrebi po antimikrobikih pri živalih in spodbujanju njihove preudarne rabe, prispevale k razmeroma majhni prodaji antimikrobikov v primerjavi z drugimi državami članicami. Različni vidiki teh pobud bi se lahko uporabljali kot primeri dobrih praks za druge države članice. Nadaljnji razvoj politik za spodbujanje preudarne rabe antimikrobikov je del revidirane nacionalne strategije za preprečevanje antimikrobične odpornosti, ki na podlagi pristopa „Eno zdravje“ obsega vprašanja s področja humane in veterinarske medicine.

V zvezi z dobrobitjo živali sta glavni vprašanji dve. Prvič, krajšanje repov prašičev je rutinska praksa, čeprav je to kot rutinski ukrep s pravili EU prepovedano. Delež prašičev, vzrejenih z nepoškodovanimi repi, se od leta 2016 skoraj ni spremenil, razmere na kmetijah pa se morajo izboljšati, če naj število prašičev s skrajšanimi repi začne upadati. Drugič, odobritev in inšpekcija plovil za prevoz rejnih živali ne zagotavljata skladnosti plovila z zahtevami Uredbe (ES) št. 1/2005, zato tveganja za dobrobit živali niso ustrezno zmanjšana.¹²⁵ Poleg tega je dodaten izziv biološka zaščita na kmetijah. Slovenija ni med državami, prizadetimi zaradi afriške prašičje kuge, vendar je v višji kategoriji tveganja, zaradi česar je potrebna preventiva pred širjenjem bolezni.

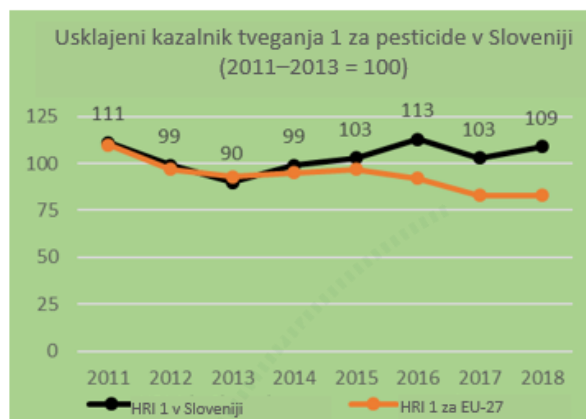
Kar zadeva količine, je bilo v Sloveniji leta 2018 prodanih 1 171 ton aktivnih snovi v fitofarmaceutskih sredstvih¹²⁶. Največ (72 %) prodanih fitofarmaceutskih sredstev je bilo fungicidov in baktericidov, 22 % jih je bilo iz skupine herbicidov, 5 % pa je bilo insekticidov in akaricidov. Od skupne količine prodanih fungicidov več kot polovica proizvodov temelji na bakru in žveplu, ki sta dovoljena za uporabo pri ekološki pridelavi¹²⁷.

Na podlagi usklajenega kazalnika tveganja 1 (HRI 1), izračunanega v skladu z direktivo o trajnostni rabi pesticidov, sta se v Sloveniji med letoma 2011 in 2018 uporaba pesticidov in tveganje zaradi njih povečala za 9 %, v EU pa je bilo ugotovljeno 17-odstotno zmanjšanje. To je šesto največje povečanje med državami članicami. Slovenija je deveti najintenzivnejši uporabnik pesticidov v EU glede na kg prodanih aktivnih snovi¹²⁸ na hektar kmetijske površine v uporabi. Leta 2018 je bilo v Sloveniji prodanih 2,5 kg pesticidnih aktivnih snovi na hektar kmetijske površine v uporabi, povprečje za EU pa je bilo 2,3 kg/hektar, čeprav se pesticidi prodajajo tudi za uporabo v drugih sektorjih razen kmetijstva. Statistična raziskava, opravljena v Sloveniji leta 2017, je pokazala, da je uporaba pesticidov v kmetijstvu predstavljala le polovico skupne prodaje pesticidov v navedenem letu (od 1 087 ton aktivnih snovi v fitofarmaceutskih sredstvih, prodanih leta 2017, je bilo 510 ton porabljenih v kmetijstvu)¹²⁹.

Razmetavanje s hrano je naraščajoča težava v Sloveniji, zlasti odpadna hrana, ki je še užitna. Vprašanje izgube in zavrženja hrane ima več plati in se pojavlja v vseh členih prehranske verige. Tako kot v prejšnjih letih so leta 2018 več kot polovico odpadne hrane zavrgla gospodinjstva (52 % ali skoraj 73 200 ton). Tretjino odpadne hrane (skoraj 42 100 ton) so zavrgli v gostinstvu in drugje, kjer se streže hrana, npr. v šolah, vrtcih, bolnišnicah in domovih za ostarele. Desetina odpadne hrane (približno 13 800 ton) je nastala pri distribuciji in v trgovinah z živili. Malo manj kot desetina (približno 10 800 ton) odpadne hrane je nastala pri proizvodnji hrane (vključno s primarno proizvodnjo hrane)¹³⁰.

Evropska agencija za zdravila, evropski nadzor rabe antimikrobnih sredstev v veterini (ESVAC). *Prodaja antimikrobikov za uporabo v veterinarski medicini v 31 državah v letu 2018 – trendi od leta 2010 do leta 2018 – deseto poročilo ESVAC.* [EMA/24309/2020](https://www.ema.europa.eu/en/documents/report/ema-report-2020-10-antimicrobials-use-veterinary-medicine-31-countries-2018-trends-2010-2018-10th-report-esvac).

Evropska komisija. *Usklajeni kazalnik tveganja za pesticide (HRI 1) po skupinah aktivnih snovi.* Kot izhaja iz podatkov Eurostata [[SDG 02 51](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&plugin=1)].

2.10 Medsektorski cilj o znanju, inovacijah in digitalizaciji

Sistem znanja in inovacij na področju kmetijstva (AKIS)^{131 132} v Sloveniji je razvrščen med „srednje močne“. Sodelovanje med kmetijskimi izobraževalnimi ustanovami, kmeti in lokalnimi svetovalci se je v zadnjih letih povečalo, pri čemer je v programu razvoja podeželja temu namenjenih približno 20 milijonov EUR javne podpore. V skladu s [študijo Pro-AKIS](#), opravljeno na ravni EU, je Slovenija na sredini lestvice med „razpršenostjo“ in „povezanostjo“. V sistem so vključeni ključni udeleženci, viri so na voljo in kmetje imajo dostop do ustreznega znanja, vendar je stopnja medsebojnega delovanja med njimi (npr. med raziskovalci in svetovalci, kar je ključno za vzpostavitev pretoka znanja) še vedno omejena.

Pretok znanja med raziskavami in prakso^{133 134 135} vključuje povezave med raziskavami in prakso, obstoječe interaktivne platforme ter prevod rezultatov raziskav v praktični jezik, razumljiv kmetom in posredovan prek zaupanja vrednih medijskih kanalov. Visoka raven vključenosti v evropski raziskovalni prostor ugodno vpliva na nacionalni AKIS. Obstajajo dobri primeri evropskih politik, ki delujejo v sinergiji (Obzorje 2020 in SKP), da bi povezale akterje iz raziskav in prakse ter razširjale znanje.

V Sloveniji so svetovalci ključni steber izvajanja AKIS. Konkretno dajejo pobude za morebitne projekte, ki jih začnejo kmetje, pripravljajo kmetijske projekte in lajšajo delo operativnim skupinam ter pomagajo pospeševati uvajanje inovacij. V Sloveniji je javna stran svetovalnih storitev precej dobro uveljavljena, vendar je potrebna nekaj dela za prehod na bolj vključujoč sistem za širši razpon obravnavanih tem.

V okviru programa razvoja podeželja 2014–2020 je bilo 3,91 % skupnih javnih sredstev prvotno načrtovanih za izmenjavo znanja, svetovalne storitve in ukrepe v zvezi z inovacijami, vendar je bila s poznejšim preoblikovanjem programa določena sedanja raven dodelitve sredstev v višini 2,85 %, kar je znatno pod povprečjem EU-28, ki znaša 3,8 %. Dejanska poraba za usposabljanje in sodelovanje zaostaja (26,6 % oziroma 7,4 % dodeljenih sredstev).

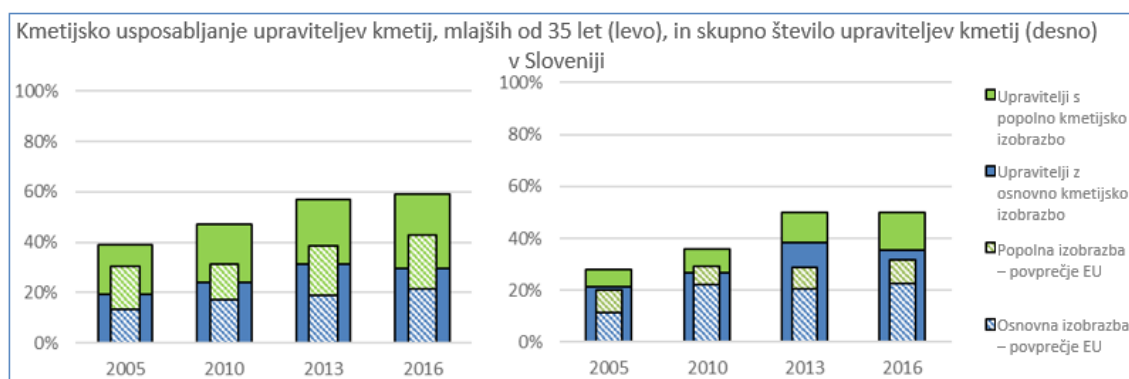
Cilj slovenske Mreže za podeželje¹³⁶ je spodbujati inovacije v kmetijstvu, proizvodnji hrane in gozdarstvu ter povezati podeželska območja. Njena komunikacijska orodja vključujejo novičnike, avdiovizualno knjižnico, družabna omrežja ter organizacijo delavnic in dogodkov.

Kar zadeva človeške vire zvezi z Mrežo za podeželje, v Sloveniji manj kot 5 zaposlenih v ekvivalentu polnega delovnega časa podpira delovanje v 32 enotah za podporo mreži po EU, kar je majhno število zaposlenih. Kljub temu Mreža za podeželje pomembno in dokazano olajšuje izmenjavo znanja in inovacij¹³⁷. Ta njena vloga je bila še zlasti izrazita v začetni fazi, ko so se zadevni deležniki pridobivali za izvajanje

projektov za sodelovanje pri inovacijah v Sloveniji. Trenutno je njena glavna vloga podpirati „EIP I Know point“, tj. enotno kontaktno točko z informacijami za osebe, zainteresirane za različne vrste sodelovanja pri inovacijah. Ko bodo projekti izvedeni, se pričakuje, da bo olajšala tudi razširjanje rezultatov projektov. Te izkušnje so lahko dobra podlaga za prihodnjo mrežo SKP za zbiranje informacij, npr. prek platform znanja, in torej olajšajo izvajanje ustreznih rezultatov raziskav in inovacij.

Do leta 2020 je bilo v okviru evropskega partnerstva za inovacije (EIP-AGRI) uvedenih 32 operativnih skupin. Področja inovacij so različna in segajo od izuma novih dejavnosti diverzifikacije na kmetijah do poskusov digitalizacije gospodarjenja z gozdovi in gozdarskega sektorja ter izboljšanja učinkovite rabe virov in proizvodnih tehnik v kmetijstvu. V skladu s programom razvoja podeželja se načrtuje skupno 60 različnih oblik sodelovanja, ki naj bi bile podprte ob koncu obdobja.

Leta 2016 je bilo vsaj 50 % upraviteljev kmetij v Sloveniji osnovno ali popolno kmetijsko usposobljenih (v primerjavi z 32 % v EU-28)^{138 139 140}. Delež upraviteljev kmetij s popolno izobrazbo (14,48 %) v Sloveniji je precej nad povprečjem EU, ki znaša 8,9 % vseh upraviteljev. Ta delež od leta 2005 stalno narašča. Delež upraviteljev z osnovno kmetijsko izobrazbo znaša 35,41 %. Slovenija ima dobro razvit sistem kmetijskega izobraževanja. V okviru programa razvoja podeželja je bil prenos znanja do zdaj z usposabljanjem v 639 dnevih usposabljanja zagotovljen 59 840 udeležencem (delavnice/usposabljanje/študijski obiski), s svetovanjem pa 19 774 upravičencem.

Evropska komisija. Kazalnik ozadja C.24 Kmetijsko usposabljanje upraviteljev kmetij. Na podlagi podatkov Eurostata [ef mp training].

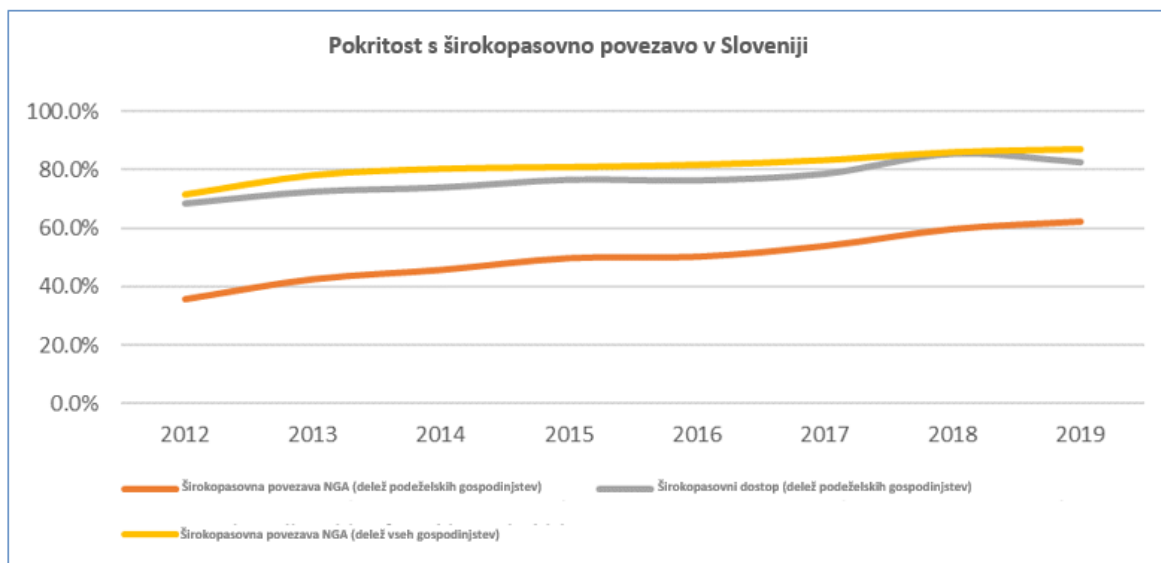
Leta 2019 37,7 % podeželskih gospodinjstev ni imelo dostopa do širokopasovne povezave dostopnih omrežij naslednje generacije (NGA) (v primerjavi s 40,7 % na podeželskih območjih v EU in 13,1 % na nacionalni ravni), 4,5 % podeželskih gospodinjstev pa ni imelo dostopa do standardne širokopasovne infrastrukture¹⁴¹. Uvajanje širokopasovnih povezav ovirata razpršena poseljenost ter gričevnata in hribovita krajina. V okviru evropskih strukturnih in investicijskih skladov za obdobje 2014–2020 je bilo Sloveniji dodeljenih približno 32 milijonov EUR za razvoj NGA. Po pojasnilih slovenskih organov na letnih sestankih se gradnja večine manjkajoče širokopasovne infrastrukture še ni začela zaradi zamud pri oddaji javnih naročil za gradbena dela. Poleg tega ima 27,2 % prebivalcev redko poseljenih območij nizko raven digitalnih znanj in spretnosti (tj. nimajo nekaterih osnovnih digitalnih znanj in spretnosti) (v primerjavi z 31,7 % na podeželskih območjih v EU)¹⁴². Kar zadeva digitalna znanja in spretnosti v celoti, ima 55 % vseh prebivalcev Slovenije osnovna ali napredna digitalna znanja in spretnosti (v primerjavi s 56 % v EU-27)¹⁴³.

Glede na indeks digitalnega gospodarstva in družbe (DESI)¹⁴⁴, ki upošteva pet razsežnosti, in sicer povezljivost, človeški kapital, uporabo internetnih storitev, vključevanje digitalnih tehnologij in digitalne javne storitve, je država uvrščena pod povprečje EU, pri čemer je zlasti šibka pri uporabi internetnih storitev.

Slovenija se za zdaj ni odločila za uporabo satelitskih sredstev za spremljanje izvajanja SKP, vendar to namerava storiti leta 2021.

V Sloveniji delujejo štiri vozlišča za digitalne inovacije v zvezi z digitalizacijo kmetijskih gospodarstev za načrtovanje gospodarjenja z gozdovi, digitalnim popisom gozda, ekološkimi prehranskimi verigami in

sistemom kmetijske proizvodnje za gozdarstvo, ki spadajo med skupaj 142 vozlišč držav članic EU¹⁴⁵, katerih namen je pomagati sektorju pri uvajanju inovativnih pristopov in s tem izboljšati konkurenčnost z uporabo digitalnih tehnologij.

Evropska komisija. Indeks digitalnega gospodarstva in družbe. Posamezni kazalniki DESI – Pokritost s hitro širokopasovno povezavo (dostopna omrežja naslednje generacije) [[desi_1b1_fbbc](#)].

- ¹ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.26 Podjetniški dohodek kmetijstva*. Dohodek na podlagi podatkov Eurostata [[aact_eaa04](#)], [[aact_ali01](#)] in [[aact_eaa06](#)], pri čemer se sredstva za zaposlene prištejejo nazaj k podjetniškemu dohodku in delijo s skupnim številom letnih delovnih enot. Opomba: ocena podatkov za leto 2019. Povprečna plača v gospodarstvu na podlagi podatkov Eurostata [[nama_10_a10_e](#)] o tisoč opravljenih delovnih urah z uporabo domačega koncepta za število zaposlenih in [2019 [nama_10_a10](#)] o plačah.
Vsi najnovejši podatki za kazalnike ozadja so na voljo na [spletnem mestu EUROPA](#). Več informacij o okviru skupnega spremljanja in ocenjevanja za oceno uspešnosti skupne kmetijske politike je na voljo [na tej povezavi](#).
- ² Generalni direktorat za kmetijstvo in razvoj podeželja. *Kazalnik ozadja SKP C.25 Faktorski dohodek kmetijstva*. Na podlagi podatkov Eurostata [[aact_eaa04](#)], [[aact_ali01](#)] in [[aact_eaa06](#)].
- ³ Mreža za zbiranje računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev. *FADN Standard reports* (Standardna poročila mreže za zbiranje računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev). [YEAR.COUNTRY.SIZ6](#) in lastni izračuni (do leta 2018).
- ⁴ Mreža za zbiranje računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev. *FADN Standard reports* (Standardna poročila mreže za zbiranje računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev). [YEAR.COUNTRY.SIZ6](#) in lastni izračuni (do leta 2018).
- ⁵ Evropska komisija. [CAP indicators – Data explorer](#). Kazalnik rezultata SKP RPI_01 Delež neposredne podpore v kmetijskem dohodku.
- ⁶ Evropska komisija. Lastni izračuni Generalnega direktorata za kmetijstvo in razvoj podeželja na podlagi podatkov mreže za zbiranje računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev (FADN) (2015) in podatkov sistema sledenja potrditev obračunov (CATS) (do leta 2017).
- ⁷ Evropska komisija. Lastni izračuni Generalnega direktorata za kmetijstvo in razvoj podeželja na podlagi podatkov mreže za zbiranje računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev (do leta 2018).
- ⁸ Mreža za zbiranje računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev ne upošteva zelo malih kmetij. Fizično male kmetije, upoštevane v analizi, imajo lahko višji dohodek od povprečja vseh fizično majhnih kmetij.
- ⁹ Evropska komisija. *Summary report on the implementation of direct payments [except greening] – Claim year 2018* (Zbirno poročilo o izvajanju neposrednih plačil [razen ekologizacije] – leto zahtevka 2018). https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/summary-report-implementation-direct-payments-claim-2018.pdf.
- ¹⁰ Evropska komisija. Lastni izračuni Generalnega direktorata za kmetijstvo in razvoj podeželja na podlagi podatkov mreže za zbiranje računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev (FADN) (do leta 2018) in podatkov sistema sledenja potrditev obračunov (CATS) (do leta 2018).
- ¹¹ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.13 Zaposlenost po gospodarskih dejavnostih*. Na podlagi podatkov Eurostata [[lfst_r_lfe2en2](#)].
- ¹² Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.18 Kmetijska površina*. Na podlagi podatkov Eurostata [[apro_cpsh1](#)].
- ¹³ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.17 Kmetijska gospodarstva (kmetije)*. Na podlagi podatkov Eurostata [[ef_m_farmleg](#)].
- ¹⁴ Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Analiza SWOT za specifični cilj št. 2 strateškega načrta SKP. November 2020.
- ¹⁵ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.16 Produktivnost dela v živilski industriji*. Na podlagi podatkov Eurostata [[nama_10_a64](#)] in [[lfsa_egan22d](#)].
- ¹⁶ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.18 Kmetijska površina*. Na podlagi podatkov Eurostata [[apro_cpsh1](#)].
- ¹⁷ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.21 Glave velike živine*. Na podlagi podatkov Eurostata [[ef_lsk_main](#)], [[ef_lsk_poultry](#)], [[ef_lsk_bovine](#)] in [[ef_lus_main](#)].
- ¹⁸ Evropska komisija. *Kazalnik rezultata SKP C.27, Skupna faktorska produktivnost v kmetijstvu*. Na podlagi podatkov Eurostata [[aact_eaa05](#)], [[aact_eaa04](#)], [[aact_ali01](#)], [[apro_cpsh1](#)] in [[ef_mptenure](#)] ter mreže za zbiranje računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev.
- ¹⁹ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.28 Bruto investicije v osnovna sredstva*. Na podlagi podatkov Eurostata [[nama_10r_3qva](#)] in [[nama_10r_2qfcf](#)].
- ²⁰ Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Analiza SWOT za specifični cilj št. 2 strateškega načrta SKP. November 2020.
- ²¹ Evropska komisija. Evropska investicijska banka. (2020). *Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in Slovenia* (Finančne potrebe v kmetijskem in agroživilskem sektorju v Sloveniji).
- ²² Evropska komisija. Evropska investicijska banka. (2020). *Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in Slovenia* (Finančne potrebe v kmetijskem in agroživilskem sektorju v Sloveniji).

- ²³ Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Analiza SWOT za specifični cilj št. 2 strateškega načrta SKP. November 2020.
- ²⁴ Evropska komisija. [CAP indicators – Data explorer](#). Kazalnik učinka SKP I.06, *Kmetijska trgovinska bilanca*, na podlagi podatkov iz Eurostatove podatkovne zbirke COMEXT.
- ²⁵ Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Analiza SWOT za specifični cilj št. 3 strateškega načrta SKP. November 2020.
- ²⁶ Evropska komisija. [CAP indicators – Data explorer](#). Kazalnik rezultata SKP *RPI_03 Vrednost za primarne proizvajalce v prehranski verigi*.
- ²⁷ Evropska komisija. [CAP indicators – Data explorer](#). Kazalnik rezultata SKP *RPI_03 Vrednost za primarne proizvajalce v prehranski verigi*.
- ²⁸ Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Analiza SWOT za specifični cilj št. 3 strateškega načrta SKP. November 2020.
- ²⁹ Evropska komisija. [CAP indicators – Data explorer](#). Kazalnik rezultata SKP *RPI_03 Vrednost za primarne proizvajalce v prehranski verigi*.
- ³⁰ Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Analiza SWOT za specifični cilj št. 3 strateškega načrta SKP. November 2020.
- ³¹ Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Analiza SWOT za specifični cilj št. 3 strateškega načrta SKP. November 2020.
- ³² Evropska komisija. (2019). Študija o najboljših načinih za oblikovanje organizacij proizvajalcev, izvajanje njihovih dejavnosti in njihovo podpiranje.
- ³³ Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Analiza SWOT za specifični cilj št. 3 strateškega načrta SKP. November 2020.
- ³⁴ Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Analiza SWOT za specifični cilj št. 3 strateškega načrta SKP. November 2020.
- ³⁵ Letno poročilo o izvajanju programa razvoja podeželja za Slovenijo, 2019.
- ³⁶ Evropska agencija za okolje (EEA). *EEA greenhouse gas – data viewer* (pregledovalnik podatkov EEA o toplogrednih plinih). <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/data-viewers/greenhouse-gases-viewer>.
- ³⁷ Skupno raziskovalno središče (JRC). *Relative cover (%) of peat soils (0–30cm), per country* (Relativna pokritost (v %) s šotišči (0–30 cm) po državah). https://esdac.jrc.ec.europa.eu/ESDB_Archive/octop/Resources/Peatland_Per_Country.pdf.
- ³⁸ *FAO Global Forest Resources Assessment* (Ocena svetovnih gozdnih virov FAO). <https://fra-platform.herokuapp.com/SVN/assessment/fra2020/extentOfForest/>.
- ³⁹ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.43 Proizvodnja energije iz obnovljivih virov v kmetijstvu in gozdarstvu*. Na podlagi podatkov Eurostata [[nrg_bal_c](#)].
- ⁴⁰ Vsi podatki v zvezi s podnebnimi spremembami in napovedmi so s te povezave: http://meteo.arso.gov.si/uploads/probase/www/climate/text/sl/publications/OPS21_Porocilo.pdf.
- ⁴¹ Sušnik, A. *New approaches to better drought management in Slovenia and Danube region – 2nd Workshop of the Water platform of the Alpine Convention on Drought Risk Management in Alps* (Novi pristopi k boljšemu upravljanju suše v Sloveniji in Podonavju – druga delavnica Platforme za vodo Alpske konvencije za obvladovanje tveganja suše v Alpah). Dunaj, 2018. https://www.alpconv.org/fileadmin/user_upload/downloads/downloads_en/2_organisation_en/organisation_thematicworkingbodies_en/Water_Management_in_the_Alps/2nd_Workshop_on_Drought_Risk_Management_in_the_Alps/8_drought_management_Slovenia.pdf.
- ⁴² Evropska komisija. Analiza Generalnega direktorata za kmetijstvo in razvoj podeželja na podlagi obvestil držav članic v skladu z Uredbo (EU) št. 1307/2013.
- ⁴³ Nacionalni akcijski načrt za obnovljive vire energije za obdobje 2010–2020 (AN OVE). Ljubljana, julij 2010. https://ec.europa.eu/energy/topics/renewable-energy/national-renewable-energy-action-plans-2020_en.
- ⁴⁴ Evropska agencija za okolje (EEA). *Air pollutant emissions data viewer* (pregledovalnik podatkov o emisijah onesnaževal zraka). <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/dashboards/air-pollutant-emissions-data-viewer-3>.
- ⁴⁵ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.45 Emisije iz kmetijstva*. Na podlagi prvotnega vira Eurostata [env_air_emis] Evropske agencije za okolje [UNFCC_v22]. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf.
- ⁴⁶ Poročilo o okolju v Republiki Sloveniji 2017, http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/pomembni_dokumenti/porocilo_o_okolju_2017.pdf.
- ⁴⁷ Glede na študijo, ki jo je leta 2020 opravil Kmetijski inštitut Slovenije, je povprečna stopnja erozije prsti v Sloveniji 3,18 t/ha letno. Da bi se upošteval zelo razgiban relief v topografiji Slovenije, je bila v študiji proučena tudi stopnja erozije za območja zunaj območij z nagibom, večjim od 50 %, ki predstavljajo 345 624 ha slovenskega ozemlja. Na podlagi te metodologije povprečna izguba tal zaradi erozije v Sloveniji znaša 2,63 t/ha letno.

- ⁴⁸ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.42 Erozijski prsti zaradi vode*. Prvotni vir: Skupno raziskovalno središče. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf.
- ⁴⁹ Evropska komisija. *CAP specific objectives explained - Brief No. 5 on Efficient Soil Management* (Obrazložitev specifičnih ciljev SKP – Poročilo št. 5 o učinkovitem upravljanju tal). https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/cap-specific-objectives-brief-5-soil_en.pdf.
- ⁵⁰ Eurostat. [ef_mp_prac].
- ⁵¹ Eurostat. [ef_mp_soil].
- ⁵² Evropska komisija. *Agri-food data portal – CAP indicators on Soil quality* (Portal kmetijskih podatkov – kazalniki SKP o kakovosti tal). <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/Soil.html>.
- ⁵³ Letno poročilo o izvajanju programa razvoja podeželja za Slovenijo, 2018.
- ⁵⁴ Eurostat [aei_pr_gnb].
- ⁵⁵ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.40 Kakovost vode*. Na podlagi podatkov Eurostata [aei_pr_gnb] in Evropske agencije za okolje, kot v [Waterbase – Water Quality, CSIO20](https://www.waterbase.europa.eu/), na podlagi podatkov, sporočenih Eionetu. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf.
- ⁵⁶ Eurostat. *Agri-environmental indicator - risk of pollution by phosphorus* (Kmetijsko-okoljski kazalnik – tveganje onesnaženja s fosforjem). https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agri-environmental_indicator_-_risk_of_pollution_by_phosphorus#Analysis_at_EU_level.
- ⁵⁷ Evropska komisija. *Delovni dokument služb Komisije, spremni dokument k Poročilu Komisije Svetu in Evropskemu parlamentu o izvajanju Direktive Sveta 91/676/EGS o varstvu voda pred onesnaževanjem z nitrati iz kmetijskih virov na podlagi poročil držav članic za obdobje 2012–2015*. SWD(2018) 246 final.
- ⁵⁸ Poročilo o okolju v Republiki Sloveniji 2017.
- ⁵⁹ Evropska komisija. *Agri-food data portal – CAP indicators on Water Quality and Availability* (Portal kmetijskih podatkov – kazalniki SKP o kakovosti in razpoložljivosti vode). https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/WaterQuality.html?select=EU27_FLAG_1.
- ⁶⁰ Evropska komisija. *Poročilo Komisije Svetu in Evropskemu parlamentu o izvajanju Direktive Sveta 91/676/EGS o varstvu voda pred onesnaževanjem z nitrati iz kmetijskih virov na podlagi poročil držav članic za obdobje 2012–2015*. COM(2018) 257 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sl/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0257>.
- ⁶¹ Evropska komisija. *Delovni dokument služb Komisije, Drugi načrti upravljanja povodij – država članica: Slovenija, spremni dokument k Poročilu Komisije Evropskemu parlamentu in Svetu o izvajanju okvirne direktive o vodah (2000/60/ES) in direktive o poplavah (2007/60/ES) – Drugi načrti upravljanja povodij – Prvi načrti za obvladovanje poplavne ogroženosti*. SWD(2019) 55 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=SWD:2019:55:FIN&qid=1551205988853&from=EN>. https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/WaterQuality.html?select=EU27_FLAG_1.
- ⁶² Letno poročilo o izvajanju programa razvoja podeželja za Slovenijo, 2018.
- ⁶³ https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/WaterQuality.html?select=EU27_FLAG_1.
- ⁶⁴ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.20 Namakana zemljišča*. Na podlagi podatkov Eurostata [ef_poirrig] in [ef_m_farmleg]. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-indicators-doc-c20_2018_en.pdf.
- ⁶⁵ Statistični urad Republike Slovenije. *Namakanje zemljišč, Slovenija, 2018*. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8097>.
- ⁶⁶ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.39 Odvzem vode v kmetijstvu*. Na podlagi podatkov Eurostata [env_wat_abs]. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf.
- ⁶⁷ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.35 Indeks ptic kmetijske krajine*. Kot izhaja iz podatkov Eurostata [env_bio2], prvotni vir: EBCC, BirdLife, RSPB in CSO.
- ⁶⁸ Monitoring splošno razširjenih vrst ptic za določitev slovenskega indeksa ptic kmetijske krajine – delno poročilo za leto 2019. https://www.ptice.si/wp-content/uploads/2019/01/2020_5_2_SIPKK_2019_poro%C4%8Dilo_v2.pdf.
- ⁶⁹ Uradni opomin Sloveniji, poslan julija 2019 (kršitev št. 2019/4058).
- ⁷⁰ Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.36 Stanje ohranjenosti kmetijskih habitatov*. Prvotni vir: [Evropska agencija za okolje](https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf). https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/cap-context-indicators-table_2019_en.pdf.
- ⁷¹ Evropska agencija za okolje (EEA). *Proportion of habitats area in good or not good condition* (Delež površine habitatov v dobrem ali slabem stanju). <https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/state-of-nature-in-the-eu/article-17-national-summary-dashboards/condition-of-habitat>.

- 73 Prednostni okvir ukrepanja za Slovenijo. http://www.natura2000.si/fileadmin/user_upload/IP_PAF_Slovenia_final.pdf.
- 74 GD AGRI na podlagi podatkov Eurostata in JRC na podlagi raziskave LUCAS.
- 75 Eurostat. *Landscape diversity expressed by the Shannon evenness index, by NUTS 2 regions, 2012* (Krajinska raznovrstnost, izražena s Shannonovim indeksom izenačenosti, po regijah NUTS 2, 2012). [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Landscape_diversity_expressed_by_the_Shannon_evenness_index_by_NUTS_2_regions_2012_\(index_range_%3D_0%E2%80%931\)_RYB14.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Landscape_diversity_expressed_by_the_Shannon_evenness_index_by_NUTS_2_regions_2012_(index_range_%3D_0%E2%80%931)_RYB14.png).
- 76 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.33 Intenzivnost kmetijstva*. Na podlagi podatkov mreže za zbiranje računovodskih podatkov s kmetijskih gospodarstev (FADN) – kmetijsko-okoljski kazalnik „intenzifikacija/ekstenzifikacija“.
- 77 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.37 Kmetovanje z visoko naravno vrednostjo*.
- 78 Evropska komisija. *Agri-food data portal – CAP indicators on Biodiversity* (Portal kmetijskih podatkov – kazalniki SKP o biotski raznovrstnosti). https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/Biodiversity.html?select=EU27_FLAG_1.
- 79 Eurostat. [org_cropar].
- 80 Na podlagi podatkov, ki jih je Slovenija predložila Evropski komisiji v skladu z Izvedbeno uredbo Komisije (EU) 2015/1368 z dne 6. avgusta 2015 o določitvi pravil za uporabo Uredbe (EU) št. 1308/2013 Evropskega parlamenta in Sveta v zvezi s pomočjo za sektor čebelarstva.
- 81 Uredba o izvajanju Programa ukrepov na področju čebelarstva v Republiki Sloveniji v letih 2020–2022 z dne 19. decembra 2019.
- 82 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja C.23 Starostna struktura upraviteljev kmetij*. Na podlagi podatkov Eurostata [ef_m_farmang].
- 83 EIB. *Financial needs in the agriculture and agri-food sectors in Slovenia* (Finančne potrebe v kmetijskem in agroživilskem sektorju v Sloveniji) (2020).
- 84 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja C.24 Kmetijsko usposabljanje upraviteljev kmetij*. Na podlagi podatkov Eurostata [ef_mp_training].
- 85 Letno poročilo o izvajanju programa razvoja podeželja za Slovenijo, 2015. Str. 31.
- 86 Letno poročilo o izvajanju programa razvoja podeželja za Slovenijo, 2019. Str. 22.
- 87 Sklad kmetijskih zemljišč in gozdov Republike Slovenije. *Poročilo o delu in zaključni račun Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov Republike Slovenije za leto 2019*. 2020. Str. 29.
- 88 Letno poročilo o izvajanju programa razvoja podeželja za Slovenijo, 2015. Letno poročilo o izvajanju programa razvoja podeželja za Slovenijo, 2020.
- 89 Pri tem se upoštevajo kmetje, ki bi bili upravičeni do plačila za mlade kmete in so se odločili za shemo za male kmete.
- 90 Evropska komisija. Lastni izračuni Generalnega direktorata za kmetijstvo in razvoj podeželja na podlagi podatkov sistema sledenja potrditev obračunov (CATS) (2015–2018).
- 91 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.03 Ozemlje*. Na podlagi podatkov Eurostata [reg_area3] in [urt_d3area].
- 92 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.01 Prebivalstvo*. Na podlagi podatkov Eurostata [demo_r_gind3].
- 93 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja C.11 Zaposlitvena struktura*. Na podlagi podatkov Eurostata [nama_10r_3empers].
- 94 Eurostat. [urt_10r_3gva].
- 95 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.30 Turistična infrastruktura*. Na podlagi podatkov Eurostata [tour_cap_nuts2d].
- 96 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.08 BDP na prebivalca*. Na podlagi podatkov Eurostata [nama_10r_3gdp] in [nama_10r_3popgdp].
- 97 Eurostat. [urt_10r_3gdp].
- 98 Močnik, D., Duh, D., in Crnogaj, K. *Slovenska podjetniška demografija in prenos podjetij. Slovenski podjetniški observatorij 2018*. Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. 2020. Str. 17, 21, 23, 44.
- 99 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja C.11 Zaposlitvena struktura*. Na podlagi podatkov Eurostata [nama_10r_3empers].
- 100 Eurostat. [ef_m_farmleg].
- 101 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.01 Prebivalstvo*. Na podlagi podatkov Eurostata [demo_r_gind3].
- 102 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.05 Stopnja zaposlenosti*. Na podlagi podatkov Eurostata [lfst_r_ergau].
- 103 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.13 Zaposlenost po gospodarskih dejavnostih*. Na podlagi podatkov Eurostata [lfst_r_lfe2en2].
- 104 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.07 Stopnja brezposelnosti*. Na podlagi podatkov Eurostata [lfst_r_lfu3rt].
- 105 Eurostat. [lfst_r_ergau].
- 106 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.09 Stopnja revščine*. Na podlagi podatkov Eurostata [ilc_peps11].

- 107 Eurostat. [ilc_peps13].
- 108 Eurostat. [lfst_r_urgau].
- 109 Evropska komisija. *Delovni dokument služb Komisije Poročilo o državi – Slovenija 2019*. SWD(2019) 1023 final. Str. 9.
- 110 Evropska komisija. *Delovni dokument služb Komisije Poročilo o državi – Slovenija 2019*. SWD(2019) 1023 final. Str. 21.
- 111 Eurostat. [ilc_ats04].
- 112 Letno poročilo o izvajanju programa razvoja podeželja za Slovenijo, 2019.
- 113 FAO 2020 *Global Forest Resources Assessment* (Ocena svetovnih gozdnih virov FAO 2020). <https://fra-platform.herokuapp.com/SVN/assessment/fra2020/extentOfForest/>.
- 114 Eurostat. [nama_10a64, for_eco_cp and for_area].
- 115 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C.13 Zaposlenost po gospodarskih dejavnostih*. Na podlagi podatkov Eurostata [lfst_r_lfe2en2].
- 116 Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. *Nacionalni načrt za obračunavanje na področju gozdarstva*. 2019. Str. 15.
- 117 V letih 2017 in 2019 je izvoz okroglega lesa obsegal približno 3 milijone m³ oziroma 2 milijona m³. Statistični urad Republike Slovenije. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7660> in <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/9083>.
- 118 Republika Slovenija, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. *Nacionalni načrt za obračunavanje na področju gozdarstva*. 2019. Str. 19.
- 119 <https://datam.jrc.ec.europa.eu/datam/mashup/BIOECONOMICS/index.html>.
- 120 Eurostat. [sdg_02_10]. Stopnje prekomerne teže so nad povprečjem EU-27.
- 121 Eurostat. [sdg_02_10]. Stopnje prekomerne teže so nad povprečjem EU-27.
- 122 Opredeljeno kot govedina, jagnjetina in svinjina, 151,40 g/prebivalca/dan, brez odpadkov v EU v letu 2010; študija GBD iz leta 2017 in M. Springmann, osebna komunikacija.
- 123 Evropska agencija za zdravila, evropski nadzor rabe antimikrobnih sredstev v veterini (ESVAC). *Prodaja antimikrobikov za uporabo v veterinarski medicini v 31 državah v letu 2018 – trendi od leta 2010 do leta 2018 – deseto poročilo ESVAC*. [EMA/24309/2020](https://ema.europa.eu/en/press-room/news/2020/02/2020-02-10-ema-24309-2020).
- 124 Revizijsko poročilo GD SANTE (2016). https://ec.europa.eu/food/audits-analysis/audit_reports/details.cfm?rep_id=3771&rep_inspection_ref=xxx.
- 125 Pismo komisarke Kiriakides državam članicam.
- 126 Statistični urad Republike Slovenije. <https://www.stat.si/StatWeb/en/News/Index/9050>. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/aei_fm_salpest09/default/table?lang=en.
- 127 Statistični urad Republike Slovenije. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/7617>.
- 128 Opozoriti je treba, da statistični podatki o prodaji pesticidov niso razdeljeni po sektorjih. Pesticidi se lahko uporabljajo v drugih sektorjih poleg kmetijstva, kot je gozdarstvo, in na javnih površinah.
- 129 Statistični urad Republike Slovenije. <https://www.stat.si/StatWeb/en/News/Index/8014>.
- 130 Statistični urad Republike Slovenije. <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8433>.
- 131 Evropska komisija. [PRO-AKIS](https://ec.europa.eu/food/audits-analysis/audit_reports/details.cfm?rep_id=3771&rep_inspection_ref=xxx), *Overview Preparing for future AKIS in Europe* (Pregled za pripravo na prihodnji AKIS v Evropi), 2019.
- 132 Evropska komisija. EU SCAR AKIS, *Preparing for future AKIS in Europe* (Priprava na prihodnji AKIS v Evropi), 2019.
- 133 Evropska komisija. [Slovenia Horizon 2020 country profile](https://ec.europa.eu/food/audits-analysis/audit_reports/details.cfm?rep_id=3771&rep_inspection_ref=xxx) (Profil države Obzorje 2020 za Slovenijo).
- 134 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja C.24 Kmetijsko usposabljanje upraviteljev kmetij*. Na podlagi podatkov Eurostata [[ef_mp_training](https://ec.europa.eu/food/audits-analysis/audit_reports/details.cfm?rep_id=3771&rep_inspection_ref=xxx)].
- 135 Evropska komisija. *Operativne skupine EIP-AGRI*.
- 136 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja C.24 Kmetijsko usposabljanje upraviteljev kmetij*. Na podlagi podatkov Eurostata [[ef_mp_training](https://ec.europa.eu/food/audits-analysis/audit_reports/details.cfm?rep_id=3771&rep_inspection_ref=xxx)].
- 137 Letno poročilo o izvajanju programa razvoja podeželja za Slovenijo, 2019.
- 138 Evropska komisija. *Kazalnik ozadja SKP C 24*, 2019. Na podlagi podatkov Eurostata.
- 139 Evropska komisija [Digital scoreboard, key indicators](https://ec.europa.eu/food/audits-analysis/audit_reports/details.cfm?rep_id=3771&rep_inspection_ref=xxx) (Pregled stanja na digitalnem področju, ključni kazalniki).
- 140 Letno poročilo o izvajanju programa razvoja podeželja za Slovenijo, 2019.
- 141 Evropska komisija. *Indeks digitalnega gospodarstva in družbe (DESI)*. Posamezni kazalniki DESI – Pokritost s hitro širokopasovno povezavo (dostopovna omrežja naslednje generacije) [[desi_1b1_fbnc](https://ec.europa.eu/food/audits-analysis/audit_reports/details.cfm?rep_id=3771&rep_inspection_ref=xxx)].
- 142 Eurostat. [isoc_sk_dskl_i].
- 143 Evropska komisija. *Indeks digitalnega gospodarstva in družbe*. Posamezni kazalniki DESI – znanja in spretnosti IKT na podlagi [isoc_sk_dskl_i].
- 144 Evropska komisija. *Indeks digitalnega gospodarstva in družbe (DESI)* po razsežnostih.
- 145 Evropska komisija. [Smart Specialisation Platform](https://ec.europa.eu/food/audits-analysis/audit_reports/details.cfm?rep_id=3771&rep_inspection_ref=xxx) (Platforma pametne specializacije).